

ΔΗΜΗΤΡΑΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - ΣΑΡΓΗ

ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΚΑΙ ΓΝΩΣΤΙΚΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΑ ΠΛΙΣΙΑ
ΤΟΥ ΦΑΚΟΕΙΔΟΥΣ ΠΡΟΤΥΠΟΥ

[ΛΕΥΚΗ ΣΕΛΙΔΑ]

‘Η ἀλληλεπίδραση ὀρίζεται ἀπὸ τὸν HOLLANDER (1971) σὰν διαπροσωπικὴ σχέση μεταξύ δύο ἢ περισσοτέρων ἀτόμων πού ἡ συμπεριφορά τους παρουσιάζει ἀμοιβαία ἐξάρτηση· θὰ μπορούσε ἐπίσης νὰ χαρακτηριστεῖ καί σὰν διαδικασία ἐπικοινωνίας ἡ ὁποία ἔχει σκοπὸ νὰ ἐπηρεάσει τὴ γνωστικὴ δομὴ ἢ τὴ συμπεριφορὰ τοῦ ἄλλου. ‘Η ἀλληλεπίδραση καὶ οἱ ποικίλες μορφές καὶ διαβαθμίσεις ἐντάσεως στὶς ὁποῖες κλιμακώνεται μπορούν νὰ προκαλέσουν μερικὰ ἀπὸ τὰ πιὸ πιεστικὰ καὶ δυσεπίλυτα προβλήματα· συχνά, ἡ ἀτομικὴ μας δυστυχία ἔχει σὰν αἰτία τὴ διαταραχὴ κάποιας διαπροσωπικῆς μας σχέσεως, τὴν ἀπουσία ἢ τὴ διακοπὴ τῆς σωστῆς ροῆς ἀλληλεπιδράσεώς μας μὲ τοὺς ἄλλους, τὴν ἀνεπιτυχῆ ἐπικοινωνία ἢ τὴν ἐλλιπῆ συνεργασία μας μ’ αὐτούς. Γι’ αὐτό, οἱ HARE, BORGATTA καὶ BALES (1955), σχετικὰ μὲ τὴ σπουδαιότητα τῆς ἀλληλεπιδράσεως, ἀναφέρουν χαρακτηριστικὰ ὅτι ἡ ἰδιαιτέρη ἱκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀποκτᾷ ἐμπειρίες, νὰ παίρνει ἀποφάσεις καὶ νὰ ἐλέγχει τὴν ἴδια του τὴ συμπεριφορὰ, ἐξαρτᾶται κατὰ πολλοὺς καὶ συχνὰ ἀνεξέλεγκτους τρόπους ἀπὸ τὶς διαπροσωπικὲς του σχέσεις καὶ τὴ μορφή τῆς ἀλληλεπιδράσεώς του μὲ τοὺς ἄλλους.

‘Η ἀλληλεπίδραση εἶναι δυνατόν νὰ ἐμφανιστεῖ μὲ ποικίλες μορφές· μπορεῖ νὰ πάρει τὴ μορφή *συνεργασίας* (cooperation) ὅταν ἓνας κοινὸς στόχος μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ μόνον ἂν τὰ ἄτομα ἐνώσουν τὶς προσπάθειές τους· νὰ ἐμφανιστεῖ σὰν *ἀνταγωνισμὸς* (competition) γιὰ ἓναν ἀμοιβαῖα ἐπιθυμητὸ σκοπὸ, τὸν ὁποῖον, ὡστόσο, μόνον ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς δύο μπορεῖ νὰ ἐπιτύχει, ἢ νὰ πάρει τὴ μορφή *συγκρούσεως* (conflict). Ἐπειδὴ τὸ πρόβλημα στὸ ὁποῖο στράφηκε ἡ ἐρευνητικὴ μας προσπάθεια ἀποτελεῖ μιὰ μορφή συγκρούσεως, θεωροῦμε σκόπιμο νὰ κάνουμε ὀρισμένες διευκρινήσεις γύρω ἀπὸ τὸ φαινόμενο αὐτό.

Γιὰ τὸν ὀρισμὸ τῆς συγκρούσεως χρησιμοποιοῦνται συνήθως δύο κριτήρια, ἡ *μορφή* μὲ τὴν ὁποία ἐμφανίζεται ἡ σύγκρουση καὶ ἡ *αἰτία* της. Τὸ κριτήριον *μορφή* ἀναφέρεται σὲ συνθῆκες ἀλληλεπιδράσεως πού χαρακτηρίζονται ἀπὸ κάποια ἐμφανῆ στοιχεῖα ἀνταγωνισμοῦ. Ὁ ὅρος, δηλαδή, μὲ βάση τὸ κριτήριον αὐτό, ἀναφέρεται σὲ μιὰ σχέση ἐντάσεως μεταξύ δύο ἀτόμων, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν αἰτία πού προκάλεσε τὴν ἐνταση καὶ χωρὶς νὰ ληφθεῖ ὑπόψη ὁ τρόπος διευθετήσεώς της. Ἄν καὶ εἶναι δύσκολο νὰ ὀριστεῖ ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ ἐνταση, μιὰ προϋπόθεση πού πρέπει ἀπαραίτητα νὰ ὑπάρχει εἶναι ἡ ἐξῆς· τὸ ἓνα τουλάχιστον ἀπὸ τὰ δύο ἄτομα νὰ ἐκφράζει μὲ λόγια ἢ πρά-

ξεις τὴν ἐπιθυμία του νὰ βλάψει τὸν ἄλλον ἢ νὰ τὸν βλάπτει στὴν πραγματικότητα. "Όταν, ἐξάλλου, μιλοῦμε γιὰ αἰτία τῆς συγκρούσεως ἀναφερόμαστε στὶς προϋποθέσεις οἱ ὁποῖες ὀδήγησαν στὰ ἐμφανῆ σημεῖα ἐχθρικῆς συμπεριφορᾶς καὶ τὶς ἀντικειμενικὰ ἐπιβλαβεῖς ἐνέργειες ἢ λεκτικὴ συμπεριφορὰ τοῦ ἑνὸς ἢ καὶ τῶν δύο συγκρουομένων.

Μὲ βάση τὴν αἰτία ποὺ προκαλεῖ τὴ σύγκρουση, οἱ ἐρευνητὲς διακρίνουν δύο βασικὰ εἶδη συγκρούσεως: τὴ σύγκρουση συμφερόντων (conflict of interests) καὶ τὴ σύγκρουση πεποιθήσεων (conflict of beliefs) μολονότι ἡ αὐστηρὴ ἐνταξὴ στὴ μιὰ ἢ τὴν ἄλλη κατηγορία εἶναι τόσο δύσκολη ὥστε συχνὰ νὰ γίνεται ἀδύνατη.

Κατὰ τοὺς MACK καὶ SNYDER (1957) καὶ AUBERT (1963) ἡ σύγκρουση συμφερόντων ἀποτελεῖ μιὰ ἰδιαίτερη μορφή ἀλληλεπιδράσεως, ἀνταγωνιστικῆς πάντα, μεταξὺ δύο μερῶν (ἀτόμων ἢ κοινωνικῶν μονάδων) ποὺ ἐκπροσωποῦν συγκρουόμενα συμφέροντα καὶ τῶν ὁποίων ἡ συμπεριφορὰ ἀποβλέπει στὸ νὰ βλάψει, νὰ προσβάλλει ἢ νὰ ἀσκήσει γενικὰ ἔλεγχον στὸν ἄλλον, προκειμένου νὰ κερδίσει κάτι εἰς βάρος του. Βασικὸ στοιχεῖο στὸν ὀρισμὸ αὐτὸ εἶναι ὁ ἀνταγωνισμὸς ὁ ὁποῖος συνεπάγεται ἀντίθεση καὶ συγκρουόμενους στόχους, ἔτσι ὥστε ἡ ἐπίτευξή τοῦ ἐπιδιωκόμενου σκοποῦ ἀπὸ τὸν ἕνα νὰ περιορίζει τὶς πιθανότητες ἐπιτυχίας τοῦ ἄλλου.

Σύγκρουση πεποιθήσεων θεωρεῖται ἡ περίπτωση στὴν ὁποία οἱ συγκρουόμενοι δὲν ἔχουν ἄλλα συμφέροντα νὰ προστατεύσουν ἀπὸ τὸ νὰ κρατήσουν ἄθικτο τὸ σύστημα τῶν ἀξιῶν ἢ τῶν πεποιθήσεών τους. "Αν πίσω ἀπὸ τὴν ἀσυμφωνία τῶν πεποιθήσεών τους δὲν κρύβονται ἄλλοι παράγοντες, αὐτὴ καθαυτὴ ἡ ἐπιθυμία τους νὰ ὑπερασπίσουν τὴ γνώμη τους σπάνια θὰ ὀδηγήσει σὲ σύγκρουση. Ἐπειδὴ ὁ ἀνταγωνισμὸς ὀδηγεῖ σχεδὸν πάντα σὲ σύγκρουση, οἱ ἐρευνητὲς θεωροῦν τὶς περισσότερες φορές τοὺς δύο ὅρους ὡς συνώνυμους ἢ τοὺς χρησιμοποιοῦν ἀλληλοδιαδόχως καὶ ἀγνοοῦν τὸ γεγονός ὅτι σύγκρουση μπορεῖ νὰ συμβαίνει ἀκόμη καὶ ὅταν δὲν ὑπάρχουν ἀντίθετα ἢ συγκρουόμενα συμφέροντα. Ἐτσι, μιὰ σύγκρουση πεποιθήσεων μπορεῖ ἐκ πρώτης ὄψεως νὰ μὴν ἔχει κανένα στοιχεῖο τὸ ὁποῖο θὰ μπορούσε νὰ ὀδηγήσει τὰ ἄτομα σὲ ἐχθρική ἢ ἐπιθετικὴ συμπεριφορὰ. Συχνὰ, ὡστόσο, τέτοιες ἀσυμφωνίες ὀδήγησαν σὲ ἐχθρική συμπεριφορὰ: στὶς περιπτώσεις ὅμως αὐτὲς εἶναι βέβαιο ὅτι σχεδὸν πάντα πίσω ἀπὸ τὴν ἀντίθεση πεποιθήσεων ὑπάρχει κάποια σύγκρουση συμφερόντων ἢ ὁποία στὴν ἡπιότερη περίπτωση προέρχεται ἀπὸ τὴν ἀνάγκη ἢ τὴν ἐπιθυμία τῶν συγκρουομένων νὰ ἀποκτήσουν δύναμη καὶ κύρος.

Τὸ συγκεκριμένο φαινόμενο ποὺ ἐρευνήσαμε ἀναφέρεται στὴ σχετικὴ βιβλιογραφία ὡς διαπροσωπικὴ γνωστικὴ σύγκρουση¹

1. Ὁ ὅρος «γνωστικὸς» περιγράφει τὶς ψυχολογικὲς λειτουργίες ποὺ καταλήγουν στὴ γνώση. Ὁ ὅρος «γνώση» (cognition) καλύπτει ποικίλες λειτουργίες, ὅπως ἡ

(interpersonal cognitive conflict) (HAMMOND, 1965), σύγκρουση πολιτική² (policy conflict) (BREHMER, 1969) ή μη ανταγωνιστική σύγκρουση (non-competitive conflict) (RAPPOPORT, 1965). Έμφανίζεται συνήθως σάν αδυναμία των ανθρώπων να επικοινωνήσουν με τον κατάλληλο τρόπο πάνω σε θέματα κοινού ενδιαφέροντος, παρά την καλή τους πρόθεση και τις προσπάθειες που καταβάλλουν. Αυτό συμβαίνει έπειδή έχουν μάθει να σκέπτονται διαφορετικά πάνω στα ίδια προβλήματα ή ν' ακολουθοῦν διαφορετική πολιτική για την επίλυσή τους.

Το φαινόμενο εντάσσεται στις συγκρούσεις πεποιθήσεων και όχι συμφερόντων εφόσον δεν υπάρχουν συγκρουόμενα συμφέροντα και το στοιχείο ανταγωνισμός απουσιάζει. Με βάση άλλωστε το κριτήριο μορφής, το οποίο χαρακτηρίζει σάν συγκρούσεις όλες τις μορφές αλληλεπιδράσεως στις οποίες υπάρχει έμφανής ή λανθάνουσα πρόθεση του ενός να ασκήσει έλεγχο πάνω στον άλλο, θα μπορούσαμε να το χαρακτηρίσουμε όχι σύγκρουση αλλά γνωστική διαφωνία, διότι δεν ξεπερνά συνήθως τη συνθήκη «άντίθεση γνωμών» και σχεδόν πάντα εκτυλίσσεται σ' ένα πλαίσιο συνεργασίας για την επίλυση προβλημάτων κοινού ενδιαφέροντος.

Οι διαφωνίες, ωστόσο, που προκαλούνται από γνωστικές διαφορές συμβαίνουν σε ποικίλα επίπεδα και γι' αυτό είναι δυνατόν να έμφανιστούν κάθε φορά με διαφορετική ένταση — από τις άπλες αντιθέσεις των συζύγων για τη μέθοδο ανατροφής των παιδιών τους ως τις θρησκευτικές και ιδεολογικές διαμάχες — χωρίς ο γνωστικός τους χαρακτήρας να τις καθιστά λιγότερο πραγματικές και επικίνδυνες από τις συγκρούσεις συμφερόντων. Έτσι, έπειδή είναι δύσκολο να προβλέψει κανείς την κλιμάκωση στην οποία μπορεί να έξειλιχθεί μιὰ αντίθεση γνωμών που ξεκινά σάν απλή διαφωνία και έπειδή, ακόμη, πιστεύουμε ότι τα εύρηματα των σχετικών έρευνών θα μπορούσαν να γενικευτούν σε όλες τις διαφωνίες, ανεξάρτητα από την ένταση που είναι δυνατόν να πάρουν σε μιὰ δεδομένη στιγμή, θα έξακολουθήσουμε να χρησιμοποιούμε τον όρο «σύγκρουση» μολονότι το φαινόμενο που έρευνήσαμε αποτελεί την ήπιότερή της μορφή.

Η βασική αίτια της διαπροσωπικής γνωστικής συγκρούσεως είναι οι διαφορές «πολιτικής», εφόσον σύγκρουση αυτής της μορφής προκαλείται όταν δύο άτομα, τα οποία ενδιαφέρονται για τη λύση κοινού τους προβλήματος, έχουν διαφορετικά γνωστικά συστήματα· έχουν, δηλαδή, οργανώσει με δια-

άντίληψη, ή φαντασία, ή κρίση, ή μνήμη κ.ά. (DREVER, 1962) και αναφέρεται στη διαδικασία της γνώσεως και στη γνώση καθαυτή σάν αποτέλεσμα αυτής της διαδικασίας.

2. Ο όρος «πολιτική» αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο ο άνθρωπος οργανώνει τις ποικίλες πληροφορίες που δέχεται από το περιβάλλον του, προκειμένου να καταλήξει σε αποφάσεις. Πιο απλά, θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε την πολιτική «γενικό κανόνα» για τη λήψη αποφάσεων σε ειδικές περιπτώσεις (HAMMOND και BREHMER, 1973).

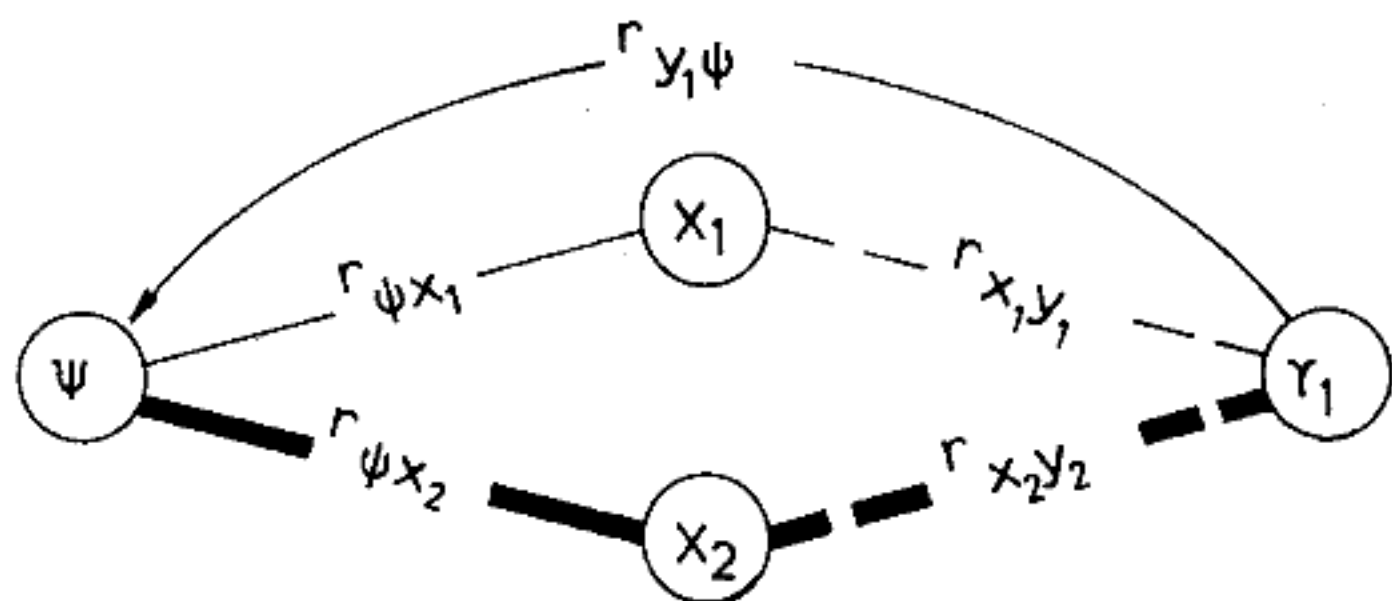
φορετικό τρόπο τις πληροφορίες του περιβάλλοντος. Αυτό έχει σαν συνέπεια τη διαφορετική τοποθέτηση των ατόμων μπροστά στο κοινό τους πρόβλημα και καθιστά δύσκολη τη συνεργασία τους ακόμη και όταν δεν υπάρχουν αντιτιθέμενα συμφέροντα.

Φακοειδές πρότυπο και διαπροσωπική γνωστική σύγκρουση: παρουσίαση και αξιολόγηση του υποδείγματος

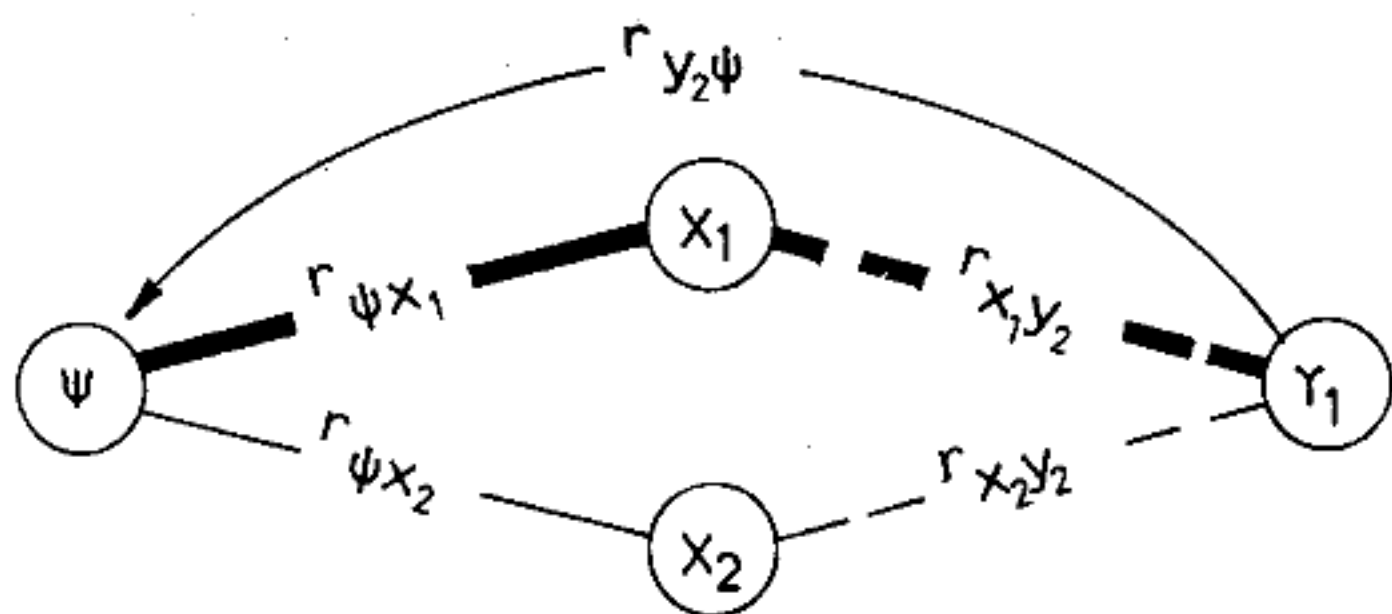
Η διαπροσωπική γνωστική σύγκρουση αποτελεί μια πρόσφατη σχετικά έρευνητική περιοχή. Η πρώτη πειραματική της διερεύνηση έγινε από τον RAPPOPORT (1965) ο οποίος χρησιμοποίησε το υπόδειγμα του φακοειδούς προτύπου (lens model paradigm). Το υπόδειγμα αυτό αποτελεί την επέκταση που έκανε ο HAMMOND (1965) στο αντιληπτικό φακοειδές πρότυπο του BRUNSWIK (1952, 1956) προκειμένου να το χρησιμοποιήσει για την έρευνα όρισμένων σχέσεων αλληλεπιδράσεως όπως η διαπροσωπική μάθηση (interpersonal learning) και η γνωστική σύγκρουση.

Από το αντιληπτικό φακοειδές πρότυπο του BRUNSWIK, ο HAMMOND και οι συνεργάτες του (HAMMOND 1965· HAMMOND, WILKINS και TODD, 1966) ανέπτυξαν το υπόδειγμα διαπροσωπικής μαθήσεως (Σχ. 2) το οποίο μπορεί εξίσου να χρησιμοποιηθεί και σε συνθήκες γνωστικής συγκρούσεως. Το υπόδειγμα αυτό αποτελεί επέκταση του υποδείγματος ατομικής μαθήσεως (Σχ. 1) (HAMMOND και SUMMERS, 1965· TODD και HAMMOND, 1965) που αναπαριστά το διαφορετικό τρόπο με τον οποίο δύο άτομα οργανώνουν, σε γνωστικό επίπεδο, τις πληροφορίες - σήματα ενός προβλήματος. Η βασική υπόθεση των ερευνών διαπροσωπικής μαθήσεως είναι η εξής: Αν δύο άτομα, τα οποία έχουν μάθει να αξιολογούν με διαφορετικό τρόπο τις πληροφορίες που τους παρέχει το περιβάλλον για ένα συγκεκριμένο πρόβλημα, βρεθούν σε σχέση αλληλεπιδράσεως, η διαφορετική γνωστική τους οργάνωση τους δίνει τη δυνατότητα να μάθουν ο ένας από τον άλλον κάποιες επιπλέον πληροφορίες για το πρόβλημα το οποίο αντιμετωπίζουν με διαφορετικό τρόπο (βλ. Σχ. 1).

Για ένα πρόβλημα Ψ , το οποίο παρέχει για την επίλυσή του δύο πληροφορίες - σήματα X_1, X_2 , το Y_1 μαθαίνει να βασίζεται κυρίως στην πληροφορία X_2 και ν' αγνοεί ή να υπολογίζει ελάχιστα τη X_1 , ενώ το Y_2 , για την επίλυση του ίδιου προβλήματος, χρησιμοποιεί αντίστροφα τις ίδιες πληροφορίες. Οι συντελεστές συσχετίσεως $r_{\psi x_i}$ αναφέρονται στην οικολογική ισχύ των σημάτων, ενώ οι συντελεστές $r_{x_i y_i}$ αναφέρονται στον τρόπο με τον οποίο τα Y χρησιμοποιούν τις πληροφορίες. Ο συντελεστής τέλος $r_{y_1 y_2}$ αναφέρεται στην τελική επίτευξη των Y_i κατά τη μάθηση του συγκεκριμένου προβλήματος Ψ .

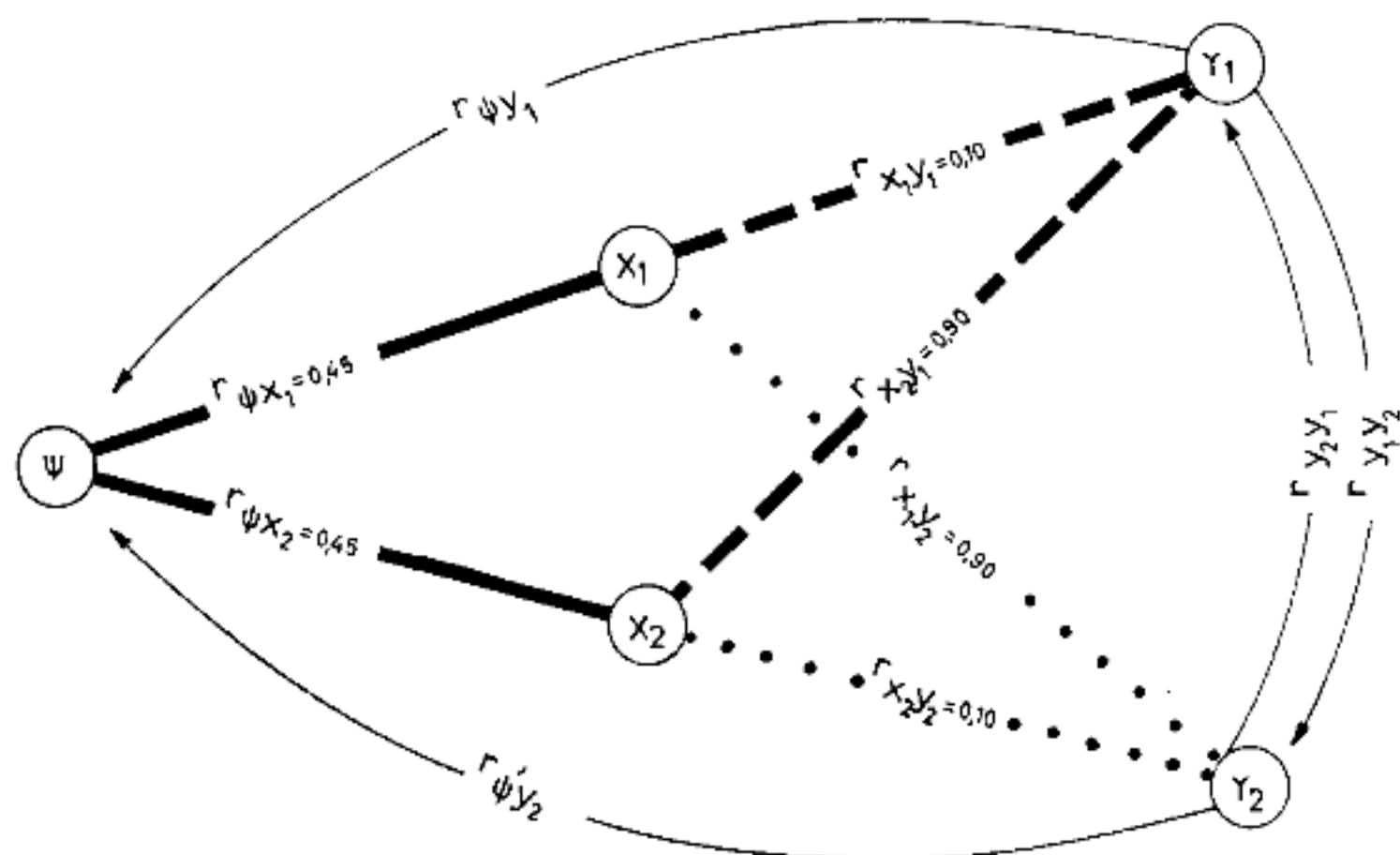
Ὑποκείμενο 1

Ὑποκείμενο 2

Σχῆμα 1. Ὑπόδειγμα ἀτομικῆς μαθήσεως τῶν Ὑποκειμένων 1 καὶ 2.

Τὸ ὑπόδειγμα διαπροσωπικῆς μαθήσεως καὶ γνωστικῆς συγκρούσεως (Σχ. 2) ἀποτελεῖ, ὅπως ἀναφέραμε, ἐπέκταση τοῦ προηγουμένου ὑποδείγματος.

Σχῆμα 2. Ὑπόδειγμα διαπροσωπικῆς μαθήσεως καὶ γνωστικῆς συγκρούσεως.

Τὸ σχῆμα 2 ἀναπαριστᾷ τὴ συνθήκη στὴν ὁποία δύο ἄτομα Y_1 , Y_2 , τὰ ὁποῖα ἔχουν μάθει νὰ ἀξιολογοῦν μὲ διαφορετικὸ τρόπο τὶς πληροφορίες - σήματα X_1 , X_2 ἐνὸς κοινοῦ τους προβλήματος Ψ , βρίσκονται σὲ σχέση ἀλληλεπιδράσεως προκειμένου νὰ ἐπιλύσουν τὸ πρόβλημα αὐτό. Οἱ συντελεστὲς $r_{\Psi X_i}$ ἀναφέρονται στὴν οἰκολογικὴ ἰσχὺ τῶν πληροφοριῶν X_i . Οἱ συντελεστὲς $r_{X_i Y_i}$ ἀναφέρονται στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο τὰ Y_i ἀξιολογοῦν (χρησιμοποιοῦν) τὶς πληροφορίες X_i . Οἱ συντελεστὲς $r_{\Psi Y_i}$ ἀναφέρονται στὴν ἐπίτευξη τοῦ κάθε ὕποκειμένου (Y_1 , Y_2) ἀναφορικὰ μὲ τὶς λύσεις ποὺ προτείνει γιὰ τὸ πρόβλημα Ψ . Τέλος, οἱ συντελεστὲς $r_{Y_1 Y_2}$ καὶ $r_{Y_2 Y_1}$ (ἢ r_{Y_i}) ἀναφέρονται στὴ σύγκλιση τῶν ἀπόψεων τῶν $Y_{1,2}$ ποὺ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀλληλεπιδράσεώς τους.

Ἔτσι, τὸ ὑπόδειγμα διαπροσωπικῆς μαθήσεως καὶ γνωστικῆς συγκρούσεως (Σχ. 2) ἀποτελεῖ ἓνα τριπλὸ σύστημα ἐπειδὴ ἀναπαριστᾷ μιὰ συνθήκη στὴν ὁποία δύο ἄτομα βρίσκονται σὲ σχέση ἀλληλεπιδράσεως μεταξύ τους καὶ μ' ἓνα «κοινὸ περιβάλλον» (πρόβλημα). Τὸ ὑπόδειγμα αὐτὸ διαφέρει, ὥστόσο, ἀπὸ τῆς ἀτομικῆς μαθήσεως, ἐπειδὴ τὸ κοινὸ περιβάλλον τῶν δύο ἀτόμων εἶναι διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ «περιβάλλον» τοῦ κάθε ἀτόμου χωριστά, ἀπὸ τὴν ἀποψη ὅτι σ' αὐτὸ οἱ δύο πληροφορίες - σήματα (X_1 , X_2) ἔχουν ἴση οἰκολογικὴ ἰσχὺ

($\Gamma_{\Psi X1} = \Gamma_{\Psi X2}$): ἐν τούτοις, στήν ἀρχή τῆς συνθήκης αὐτῆς καὶ μέχρις ὅτου ἀρχίσει ἡ διαδικασία τῆς διαπροσωπικῆς μαθήσεως, τὸ κάθε ἄτομο χρησιμοποιεῖ τὶς πληροφορίες μὲ τὸν τρόπο πού ἔχει ἤδη μάθει. Κατὰ συνέπεια, τὰ δύο ἄτομα ἔχουν διαφορετικὲς ἀπόψεις γιὰ τὸ κοινὸ τους πρόβλημα. Αὐτὸ ἀποτελέσσει τὴν ἀφετηρία γιὰ τὴ χρησιμοποίηση τοῦ ὑποδείγματος διαπροσωπικῆς μαθήσεως σὲ συνθήκες γνωστικῶν συγκρούσεων, ἐπειδὴ τὸ βασικὸ χαρακτηριστικὸ τῶν συγκρούσεων αὐτῶν εἶναι ἡ διαφορετικὴ «πολιτικὴ» πού ἀκολουθοῦν οἱ ἄνθρωποι γιὰ τὴν ἐπίλυση προβλημάτων κοινοῦ ἐνδιαφέροντος· οἱ διαφορὲς «πολιτικῆς» προέρχονται ἀπὸ τὸ διαφορετικὸ τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον ἔχουν ὀργανώσει τὶς πληροφορίες τοῦ περιβάλλοντος.

Αὐτὸ τὸ ἐρευνητικὸ ὑπόδειγμα δημιουργεῖ μιὰ συνθήκη στήν ὁποία δύο ἄτομα πού ἡ σχέση τους δὲν εἶναι ἀνταγωνιστική, ἐπιχειροῦν νὰ ἐπιλύσουν προβλήματα κοινοῦ ἐνδιαφέροντος. Ἐπειδὴ, ὅμως, γιὰ τὴ λύση τῶν προβλημάτων αὐτῶν, ἔχουν ὀργανώσει μὲ διαφορετικὸ τρόπο τὶς ἴδιες πληροφορίες τοῦ περιβάλλοντος, ὅταν ἀρχίζουν νὰ συνεργάζονται, διαπιστώνουν ὅτι, ἂν καὶ ἀντιμετωπίζουν προβλήματα ἀρκετὰ οἰκεῖα γιὰ τὴ λύση τῶν ὁποίων ἡ προηγούμενη πεῖρα τους φαίνεται ἐπαρκής, οἱ λύσεις πού προτείνουν ὄχι μόνο διαφέρουν, ἀλλὰ ἐπιπλέον καμιά δὲν ἀνταποκρίνεται ἀπολύτως στὸ πρόβλημα, ἂν καὶ φαίνεται λογική. Αὐτὸ τοὺς ἀναγκάζει νὰ συζητήσουν μέχρις ὅτου καταλήξουν σὲ μιὰ λύση ἀποδεκτὴ καὶ ἀπὸ τοὺς δύο, γιὰ τὴν ὁποία, ὡστόσο, πρέπει νὰ προσαρμοστεῖ ὁ καθένας στὶς ἀπόψεις τοῦ ἄλλου καὶ οἱ δύο μαζὶ στὶς ἀπαιτήσεις τῶν κοινῶν τους προβλημάτων. Τὰ χαρακτηριστικὰ αὐτὰ ἐκπροσωποῦν τὶς συνθήκες στὶς ὁποῖες βρίσκονται καθημερινὰ ἄτομα καλῆς θελήσεως ὅταν ἀντιμετωπίζουν προβλήματα γιὰ τὰ ὁποῖα προτείνουν λύσεις ὄχι ἀπολύτως ἱκανοποιητικὲς, ἐξαιτίας τῶν περιορισμῶν πού τοὺς ἐπιβάλλει ἡ προηγούμενη πεῖρα τους ἀπὸ ὅμοια ἢ περίπου ὅμοια προβλήματα, καὶ τῶν ὁποίων οἱ λύσεις διαφέρουν ἐξαιτίας τῶν γνωστικῶν διαφορῶν πού ὀφείλονται ἀκριβῶς στήν προηγούμενη ἐμπειρία τους.

Ἡ μέθοδος αὐτοῦ τοῦ ὑποδείγματος εἶναι πειραματικὴ ἐργαστηρίου καὶ περιλαμβάνει δύο στάδια: τὸ *στάδιο μαθήσεως* ἢ *ἀσκήσεως* (training stage) στὸ ὁποῖο τὰ Ὑποκείμενα μαθαίνουν νὰ σκέπτονται διαφορετικὰ γιὰ ἓνα σύνολο κοινῶν προβλημάτων καὶ τὸ *στάδιο συγκρούσεως* (conflict stage) στὸ ὁποῖο τὰ ἄτομα μὲ τὴ διαφορετικὴ γνωστικὴ ὀργάνωση πού ἤδη ἀπέκτησαν ἐπιχειροῦν νὰ καταλήξουν σὲ λύσεις τῶν προβλημάτων ἀποδεκτὲς καὶ ἀπὸ τοὺς δύο.

Ἐπειδὴ τὸ ὑπόδειγμα αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ περιλάβει ὅλους τοὺς παράγοντες πού μπορεῖ νὰ παίξουν κάποιο ρόλο σ' ἓνα φαινόμενο τόσο σύνθετο ὅσο εἶναι μιὰ σχέση συγκρούσεως, σημασία ἔχει νὰ δίνει στὸν ἐρευνητὴ τὴ δυνατότητα νὰ μελετήσει, στὰ βασικά του σημεῖα, τὸ φαινόμενο πού ἐρευνᾷ καὶ νὰ προάγει τὴν ἐπιστημονικὴ γνώση γύρω ἀπ' αὐτό.

“Αν θέλαμε να αξιολογήσουμε αυτό το έρευνητικό όργανο θα μπορούσαμε να πούμε με βεβαιότητα ότι επιτρέπει στον έρευνητή να παρατηρήσει τη συμπεριφορά που δύο άτομα με γνωστικές διαφορές παρουσιάζουν όταν επιχειρούν να επιλύσουν προβλήματα πιθανολογικά. Τοῦ επιτρέπει επιπλέον να παρατηρήσει την προσπάθειά τους να καταλήξουν σε λύσεις αμοιβαία δεκτές και την επίδραση αὐτῆς τῆς προσπάθειας στα γνωστικά τους συστήματα. Θα μπορούσε ίσως να τεθεῖ τὸ ἐρώτημα ἂν αὐτὸ τὸ ὑπόδειγμα δημιουργεῖ πραγματική σύγκρουση ἢ κάποιο ἀσθενὲς ὑποκατάστατο τῆς πραγματικότητας. Ἡ ἀπάντηση, βασισμένη σὲ ἔρευνες πού ἔγιναν ὡς τώρα, εἶναι θετική: τὸ ὑπόδειγμα προκαλεῖ ὄντως τὸ εἶδος τῆς ἀλληλεπιδράσεως γιὰ τὸ ὁποῖο ἐνδιαφέρονται οἱ ἐρευνητὲς τῆς περιοχῆς, παρόλο πὺ τὰ πειραματικὰ προβλήματα πὺ χρησιμοποιοῦνται εἶναι ὑπεραπλουστευμένα σὲ σχέση μὲ τὴν πολυπλοκότητα τῶν προβλημάτων πὺ ἀντιμετωπίζουν οἱ ἄνθρωποι καθημερινά. “Ὅμως ἀκόμη καὶ μ’ αὐτὸν τὸν περιορισμὸ τὸν ὁποῖον ἐπιβάλλει ἡ ἀπαίτηση ἑνὸς αὐστηροῦ πειραματικοῦ ἐλέγχου, εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι οἱ γνωστικὲς διαφορὲς προκαλοῦν διαφωνία ἢ ὁποῖα μπορεῖ νὰ κλιμακωθεῖ σὲ ποικίλα ἐπίπεδα ἐντάσεως πὺ καθιστοῦν δύσκολη ἂν ὄχι ἀδύνατη τὴν ἐπίλυσή τους.

Ἀνασκόπηση προηγουμένων ἐρευνῶν

Τὰ εὐρήματα πειραματικῶν ἐρευνῶν στὴν περιοχή τῆς διαπροσωπικῆς γνωστικῆς συγκρούσεως ἔδειξαν ὅτι οἱ γνωστικὲς διαφορὲς μποροῦν νὰ προκαλέσουν σοβαρὲς συγκρούσεις, ἀκόμη καὶ στὴν περίπτωσι πὺ οἱ ἄνθρωποι συνεργάζονται γιὰ τὴ λύσι προβλημάτων κοινοῦ ἐνδιαφέροντος (HAMMOND, BONAIUTO, FAUCHEUX, MOSCOVICI, FRÖHLIG, JOYCE, DIMAJO, 1968). Ἐπειδὴ ἡ βασικὴ αἰτία πὺ προκαλεῖ αὐτὲς τὲς συγκρούσεις εἶναι οἱ γνωστικὲς διαφορὲς τῶν ἀτόμων, οἱ ἐρευνητὲς ἐπιχείρησαν νὰ δείξουν ὅτι ἂν οἱ διαφορὲς αὐτὲς περιοριστοῦν, θὰ περιοριστεῖ καὶ ἡ σύγκρουσι. Καὶ συγκεκριμένα ὑπέθεσαν ὅτι ἡ γνωστικὴ ἀλλαγὴ τῶν ἀτόμων — περιορισμὸς τῶν γνωστικῶν τους διαφορῶν — μπορεῖ νὰ ἐπέλθῃ εἴτε μὲ τὴ γ ν ὥ σ η τ ὶ ν ἀ π ο τ ε λ ε σ μ ᾶ τ ω ν, τὲς πληροφορίες, δηλαδή, πὺ μποροῦν νὰ ἀντλήσουν ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ πρόβλημα τὴ λύσι τοῦ ὁποῖου ἀντιμετωπίζουν, εἴτε μὲ τὴ δ ι α π ρ ο σ ω π ι κ ῆ μ ᾶ θ η σ η, ἀποτέλεσμα τῆς ἐπικοινωνίας καὶ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν ἀπόψεων τους.

Ἡ BONAIUTO (1973) ἀσχολήθηκε ἰδιαίτερα μὲ τὸ θέμα αὐτό, τὴν ἐπίδρασι, δηλαδή, πὺ ἀσκοῦν δύο διαφορετικὲς συνθῆκες γνώσεως τῶν ἀποτελεσμάτων (ἀκριβῆς καὶ ἀσαφὲς γνώσι) στὴ γνωστικὴ ἀναδιοργάνωσι ἀτόμων πὺ ἀντιμετωπίζουν μιὰ σύγκρουσι γνωστικοῦ χαρακτήρα· ἐπιπλέον, ἐπιχείρησε νὰ ἐλέγξει καὶ τὴ διαφορετικὴ ἐπίδρασι πὺ μπορεῖ ἡ γνώσι τῶν ἀποτελεσμάτων νὰ ἀσκήσει σὲ ἄτομα πὺ ἡ γνωστικὴ τους δομὴ διαφέρει σὲ συν-

θετότητα. Ἡ BONAIUTO ἀναφέρει ὅτι ἡ ἀκριβὲς γνώση τῶν ἀποτελεσμάτων ἐπηρεάζει σημαντικὰ περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀσαφὴ τὴ γνωστικὴ ἀλλαγὴ τῶν συγκρουομένων· ἐπηρεάζει, δηλαδή, τὸ βαθμὸ πὺ τὰ Ὑποκείμενα ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὴν προηγούμενη πολιτικὴ πὺ ἀκολουθοῦσαν. Σύμφωνα μὲ τὴν ἐρμηνεία πὺ δίνει ἡ παραπάνω ἐρευνήτρια, ἡ γνωστικὴ ἀλλαγὴ πὺ παρατηρεῖται εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς διαπροσωπικῆς μαθήσεως πὺ συμβαίνει μὲ τὴ συζήτηση πὺ κάνουν τὰ Ὑποκείμενα γιὰ νὰ καταλήξουν σὲ μιὰ λύση τῶν προβλημάτων ἀποδεκτὴ καὶ ἀπὸ τοὺς δύο. Καὶ εἶναι κυρίως ἀποτέλεσμα τῆς ἐνισχύσεως πὺ τοὺς παρέχει γιὰ τὴν κοινὴ τους ἀπόφαση ἡ ἀκριβὲς γνώση τῶν ἀποτελεσμάτων, μὲ τὴν ὁποία διαπιστώνουν ὅτι ἡ ἀποψη τοῦ καθενὸς μόνη τῆς δὲν εἶναι κατάλληλη ἢ εἶναι ἐν μέρει μόνον ὀρθὴ γιὰ τὴν ἐπίλυση τῶν προβλημάτων τους. Ἀποτέλεσμα τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως εἶναι ἡ ἐπαναξιολόγηση ὅχι μόνον τῆς δικῆς τους πολιτικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς ἀπόψεως τοῦ συνεργάτη τους καὶ ἡ δυναμικὴ ἀλλαγὴ τοῦ τρόπου μὲ τὸν ὁποῖο μέχρι τώρα σκέφτονταν. Ἐνῶ ἡ συνθήκη «ἀσαφὲς γνώση» (ὀρθὴ - λανθασμένη ἀπάντηση) δὲν εἶναι ἐπαρκὲς γιὰ μιὰ τέτοια ἀναδόμηση τῆς πολιτικῆς τους.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, οἱ TODD, HAMMOND καὶ WILKINS (1966), οἱ ὁποῖοι ἐρεύνησαν τὴν ἐπίδραση τῶν δύο παραπάνω συνθηκῶν γνώσεως ἀποτελεσμάτων στὸν περιορισμὸ τῆς συγκρούσεως, ἀναφέρουν ὅτι ἂν καὶ οἱ δύο διαφορετικὲς συνθῆκες δὲν ἐπηρεάζουν σημαντικὰ τὸν περιορισμὸ τῆς συγκρούσεως ἀσκοῦν, ὥστόσο, διαφορετικὴ ἐπίδραση στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο τὰ Ὑποκείμενα ἐπιχειροῦν νὰ περιορίσουν τὶς διαφορές τους. Ἀνάλογα εὐρήματα ἀναφέρονται καὶ σὲ ἔρευνες γύρω ἀπὸ τὶς συγκρούσεις συμφερόντων, στὰ πλαίσια τῆς θεωρίας παιγνίων (game theory) (TEDESCHI, LESNICK καὶ GAHAGAN, 1968· PILISUK, SKOLNICK καὶ OVERSTREET, 1968).

Ἐπειδὴ οἱ ἐρευνητὲς συνήθως ὑποθέτουν ὅτι ἡ γνωστικὴ ἀναδιοργάνωση ἀτόμων πὺ διαφωνοῦν σὲ γνωστικὸ ἐπίπεδο μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ εἴτε μὲ τὴ γνώση τῶν ἀποτελεσμάτων εἴτε μὲ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν ἀπόψεων τους καὶ τὴ διαπροσωπικὴ μάθηση πὺ προκύπτει ἀπ' αὐτὴ, χρησιμοποίησαν σὲ πολλὲς ἔρευνες πειραματικὲς συνθῆκες στὶς ὁποῖες ὑπῆρχαν καὶ οἱ δύο αὐτὲς προϋποθέσεις (ἐπικοινωνία - γνώση ἀποτελεσμάτων) (BREHMER, 1969· HAMMOND καὶ BREHMER, 1973). Τὰ ἀποτελέσματά τους ἔδειξαν ὅτι μὲ τὴν ἐπικοινωνία ὁ περιορισμὸς τῆς συγκρούσεως εἶναι ἀνεπαρκὲς καὶ συμβαίνει μὲ πολὺ ἄργὸ ρυθμὸ. Ἔτσι, μολονότι γενικὰ πιστεύεται ὅτι ἡ συμφιλίωση διαφορετικῶν ἀπόψεων διευκολύνεται μὲ τὴν ἐπικοινωνία, στὴν πραγματικὴ ἐλάχιστα εἶναι γνωστὰ γιὰ τὸ ρόλο τῆς στὸν περιορισμὸ διαφωνιῶν αὐτῆς τῆς μορφῆς. Οἱ MILLER, BREHMER καὶ HAMMOND (1970) σὲ ἔρευνά τους στὴν ὁποία διαχώρισαν τὸν ρόλο τῶν δύο αὐτῶν μεταβλητῶν, ἀναφέρουν ὅτι ἡ ἐπικοινωνία μᾶλλον παρὰ ἡ γνώση τῶν ἀποτελεσμάτων προκάλεσε τὴν ὁποία γνωστικὴ ἀλλαγὴ τῶν συγκρουομένων παρατηρήθηκε καὶ τὸν ἐπακόλουθο περιορισμὸ τῆς συγκρούσεως.

Ίδιαίτερο ενδιαφέρον για τις λειτουργίες αλληλεπιδράσεως και τις οικίλες μεταβλητές που συνδέονται μ' αυτή, παρουσιάζουν κάποιες πρόσφατες έρευνητικές προσπάθειες που εκτείνουν τη χρήση του υπόδειγματος σε συνθήκες με περισσότερα από δύο άτομα, σε συνθήκες, δηλαδή, μικρών ομάδων. Μέσα στα πλαίσια αυτά, οι MOSCOVICI, LAGE, NAFFRECHOUX (1973) έρευνήσαν τις λειτουργίες επίδρασεως οι οποίες επηρεάζουν τον περιορισμό της γνωστικής συγκρούσεως. Υπέθεσαν ότι σε συνθήκες συγκρούσεων αυτής της μορφής, η σύγκλιση ή απόκλιση των απόψεων των συγκρουομένων, δεν εξαρτάται μόνον από τις πληροφορίες που έχουν τη δυνατότητα ν' ανταλλάξουν, αλλά και από την αμοιβαία επίδραση ή οποία άσκειται κατὰ την αλληλεπίδρασή τους και η οποία οδηγεί στη γνωστική αναδιοργάνωση και αλλαγή των συγκρουομένων. Η επικοινωνία, δηλαδή, μεταξύ των συγκρουομένων, εκτός από την ανταλλαγή πληροφοριών, περιέχει και κάποια ανταλλαγή επίδρασεων. Ο ρόλος της επίδρασεως και συμμορφώσεως είχε έρευνηθεί παλιότερα από τον COHEN (1963) ο οποίος υποστήριξε ότι στην αλλαγή στάσεως αποφασιστικό ρόλο παίζει ο βαθμός που το άτομο εξαρτάται από την πλειοψηφία, έφόσον συνήθως αυτή θεωρείται ως έγκυρη πηγή πληροφοριών. Αντίθετα, οι MOSCOVICI και FAUCHEUX (1972) υποστηρίζουν ότι εκείνο που επηρεάζει την αλλαγή στάσεως δεν είναι τόσο οι διαστάσεις «πλειοψηφία - μειοψηφία», όσο η γνωστική δομή των συγκρουομένων. Από την άποψη αυτή το υπόδειγμα του HAMMOND έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον επειδή δίνει τη δυνατότητα νά έρευνήσει κανείς την κατεύθυνση της επίδρασεως μεταξύ ατόμων που όχι μόνον διαφέρουν γνωστικά, αλλά και που η γνωστική τους δομή διαφέρει σε συνθετότητα. Έτσι, στην έρευνά τους οι MOSCOVICI κ.ά. (1973) έπαιρναν νά δημιουργήσουν ένα δίκτυο δυναμικής επίδρασεως σε ομάδες 3 ατόμων συγκρουομένων, προκειμένου νά έλέγξουν την υπόθεση ότι η επίδραση κατευθύνεται από τα περισσότερα προς τα λιγότερα συνεπή άτομα και από την πλειοψηφία προς τη μειοψηφία. Στο σημείο αυτό θα θέλαμε νά προσθέσουμε κάτι γνωστό από προηγούμενες έρευνες: άτομα με απλή γνωστική δομή ακολουθούν, σε σχέσεις αλληλεπιδράσεως, με μεγαλύτερη συνέπεια την πολιτική τους από άτομα που έχουν σύνθετη γνωστική δομή. Στην έρευνά τους βρήκαν ότι τα άτομα με την περισσότερο συνεπή πολιτική, αυτά, δηλαδή, που ακολουθούσαν μια απλή πολιτική, επηρεάζαν τα άτομα που ακολουθούσαν σύνθετη πολιτική. Επιπλέον, οι έρευνητές αναφέρουν ότι, όταν τα συνεπή άτομα βρίσκονται στη μειοψηφία, παρουσιάζουν μεγαλύτερη γνωστική αλλαγή από ό,τι στην περίπτωση που ανήκουν στην πλειοψηφία, όμως ακόμη και τότε εξακολουθούν νά άσκειν επίρροη και νά προκαλούν γνωστική αναδιοργάνωση και αλλαγή στα άτομα με τη σύνθετη γνωστική δομή. Έτσι, ενώ θα πίστευε κανείς ότι οι συγκρούσεις που προκαλούνται από τις διαφορετικές απόψεις των ατόμων, αναφορικά με ένα κοινό τους πρόβλημα, θα περιορίζονταν εξ

όλοκληρου μέσα σ' ένα πλαίσιο ανταλλαγής πληροφοριών, τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας δείχνουν ότι οι ποιοτικές αλλαγές που συμβαίνουν σε μια συνθήκη συγκρούσεως καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό από τη γνωστική δομή των συγκρουομένων. Αυτό, με τη σειρά της, ρυθμίζει τη φορά της αλληλεπιδράσεως και κατά συνέπεια την αποδοχή ή απόρριψη των πληροφοριών που ο άλλος προτείνει, ενώ οι διαστάσεις «πλειοψηφία - μειοψηφία» παίζουν λιγότερο σημαντικό ρόλο.

Ανάλογο προσανατολισμό έχει η έρευνα του KESSEL (1973) η οποία αναφέρεται στο ρόλο που παίζουν σε συνθήκες γνωστικών συγκρούσεων η δέσμευση (commitment) και η πίεση που ασκεί στο άτομο ή ομάδα. Προηγούμενες έρευνες για τις δύο αυτές μεταβλητές (FESTINGER, 1964· GERARD, 1965· KIESLER, 1968) έδειξαν ότι αυτές επηρεάζουν σημαντικά, με τρόπο θετικό ή αρνητικό, την αλλαγή στάσεων, εφόσον άτομα που ανήκουν στη μειοψηφία είναι περισσότερο επιρρεπή στην αλλαγή στάσεων, ενώ, από την άλλη μεριά, τα δεσμευμένα άτομα μεταβάλλουν στάσεις λιγότερο από τα αδέσμευτα.

Ο KESSEL έρευνήσει το ίδιο πρόβλημα, πόσο, δηλαδή, η δέσμευση και η πίεση της ομάδας επηρεάζουν την αλλαγή στάσεων, σ' ένα καινούργιο πλαίσιο: στο πλαίσιο, δηλαδή, των γνωστικών συγκρούσεων. Στην έρευνά του αντίθετα από τα εύρηματα προηγούμενων ερευνών σ' αυτό τον τομέα, καμιά από τις μεταβλητές αυτές (δέσμευση, πίεση της ομάδας) δεν επηρέασε σημαντικά την αλλαγή στάσεων των Υποκειμένων.

Οι παραπάνω έρευνες έχουν ιδιαίτερη σημασία όχι μόνον έπειδή τα εύρηματά τους δίνουν καινούργιες απαντήσεις σε προβλήματα που από παλιά αποτελούσαν το κέντρο ενδιαφέροντος γύρω από τις λειτουργίες επιδράσεως στις ομάδες αλλά και, κυρίως, έπειδή δείχνουν την ευελιξία ενός υποδείγματος το οποίο, ενώ βασικά δημιουργήθηκε για τη διερεύνηση της διαπροσωπικής γνωστικής συγκρούσεως, παρέχει στον έρευνητή τη δυνατότητα να μελετήσει και πλήθος άλλων προβλημάτων της Κοινωνικής Ψυχολογίας.

Η βασική υπόθεση - αφετηρία των περισσότερων ερευνών αυτής της περιοχής προέρχεται από τον όρισμό των συγκρούσεων αυτού του είδους και είναι η εξής: αφού οι γνωστικές συγκρούσεις προκαλούνται από τον διαφορετικό τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι αντιμετωπίζουν την επίλυση προβλημάτων κοινού ενδιαφέροντος, αν υπάρχει δυνατότητα να μειωθούν οι γνωστικές τους διαφορές θα περιοριστεί και η σύγκρουση, εφόσον δεν υπάρχουν συγκρουόμενα συμφέροντα και η αλληλεπίδρασή τους εκτυλίσσεται σ' ένα πλαίσιο συνεργασίας.

Επειδή γενικά πιστεύεται ότι σε συνθήκες γνωστικών συγκρούσεων οι πληροφορίες αναφορικά με τη λύση του κοινού προβλήματος που οι συγκρουόμενοι ανταλλάσσουν, καθώς και οι πληροφορίες που προέρχονται από το ίδιο

τὸ πρόβλημα, μποροῦν νὰ προκαλέσουν γνωστικές ἀλλαγές, οἱ ἐρευνητές ἐλεγξαν βασικά τὴν ἐπίδραση ποὺ ἡ ἐπικοινωνία καὶ ἡ γνώση τῶν ἀποτελεσμάτων ἀσκοῦν στὴ γνωστικὴ ἀναδιοργάνωση τῶν συγκρουομένων καὶ κατὰ συνέπεια καὶ στὸν περιορισμὸ τῆς ἀσυμφωνίας τους. Τὸ βασικό τους, ὡστόσο, εὔρημα εἶναι τὸ ἐξῆς: μολονότι καὶ οἱ δύο αὐτὲς μεταβλητὲς προκαλοῦν μεταβολές στὴ γνωστικὴ δομὴ τῶν συγκρουομένων, δὲν προκαλοῦν οὐσιαστικὰ περιορισμὸ τῆς συγκρούσεως. Ἐτσι, ἂν ἡ μείωση τῶν γνωστικῶν διαφορῶν, τὴν ὁποία προκαλεῖ ἡ λεκτικὴ ἐπικοινωνία τῶν συγκρουομένων καὶ ἡ διαπροσωπικὴ μάθηση ποὺ προκύπτει ἀπ' αὐτὴν, δὲν εἶναι στοιχεῖο ἐπαρκές γιὰ τὸν περιορισμὸ τῆς συγκρούσεως, τότε ποῖος παράγων θὰ ἐπηρεάζε ἀποφασιστικὰ τὸν περιορισμὸ τῆς;

Ἀφετηρία καὶ τῶν δικῶν μας ἐρευνητικῶν ὑποθέσεων ἦταν οἱ γνωστικὲς διαφορὲς ποὺ παρατηροῦνται μεταξὺ ἀνθρώπων κατὰ τὴν ἀντιμετώπιση προβλημάτων ποὺ τοὺς θέτει τὸ περιβάλλον. Οἱ συγκρούσεις αὐτὲς προκαλοῦνται ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι ἔχουν μάθει (Σχ. 2) ν' ἀντιμετωπίζουν διαφορετικὰ τὰ ἴδια προβλήματα εἴτε ἐπειδὴ ὀργάνωσαν σὲ διαφορετικὰ περιβάλλοντα τὴ γνωστικὴ τους δομὴ εἴτε ἐπειδὴ ἔμαθαν νὰ ἀξιολογοῦν μὲ διαφορετικὸ τρόπο τὶς ἴδιες πληροφορίες. Ὁ βασικὸς παράγων συνεπῶς ὁ ὁποῖος λειτουργεῖ στὶς συγκρούσεις αὐτὲς εἶναι ἡ μάθηση. Τὸ πειραματικὸ πρότυπο ἐξάλλου (HAMMOND, 1965) ποὺ χρησιμοποιήθηκε σὲ ὅλες τὶς ἐρευνες αὐτῆς τῆς περιοχῆς βασίζεται στὸν παράγοντα αὐτό: στὴ διαφορετικὴ μάθηση καὶ τὴ διαφορετικὴ γνωστικὴ ὀργάνωση τῶν πληροφοριῶν ποὺ προκαλεῖ στὰ ἄτομα.

Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ γνωστικὲς συγκρούσεις εἶναι ἀποτέλεσμα διαφορετικῆς μαθήσεως, ὑποθέσαμε ὅτι ἂν στὸ καθένα ἀπὸ δύο ἄτομα ποὺ διαφωνοῦν σὲ γνωστικὸ ἐπίπεδο δοθεῖ ἡ δυνατότητα νὰ μάθει στὴν πράξη τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον ἀντιμετωπίζει τὴ λύση τῶν κοινῶν τους προβλημάτων τὸ ἄλλο ἄτομο, θὰ ἔχουμε σημαντικὸ περιορισμὸ τῆς συγκρούσεως. Συχνά, σὲ συνθήκες τέτοιων συγκρούσεων, ὅταν ἡ ἀνεπάρκεια τῶν λεκτικῶν ἀνταλλαγῶν δείχνει τὴν ἀδυναμία τῶν συγκρουομένων νὰ καταλήξουν σὲ λύσεις ἀμοιβαῖα δεκτές, ἀκούγεται ἡ ἐκφραση «προσπάθησε νὰ μπεῖς στὴ θέση μου». Ἐπιχειρήσαμε λοιπὸν νὰ δείξουμε πειραματικὰ ὅτι «ἡ δυνατότητα νὰ μπεῖ κανεὶς στὴ θέση τοῦ ἄλλου» καὶ νὰ μάθει τὴν ἀποφῆ του περιορίζει τὴ σύγκρουση.

Ἐπιπλέον θελήσαμε νὰ ἐλέγξουμε ἂν ἡ νέα μεταβλητὴ ποὺ εἰσαγάγαμε, δηλαδή ἡ μάθηση, ἐπηρεάζει τὴ γνωστικὴ ἀλλαγὴ τῶν συγκρουομένων καὶ ἂν ἀσχεῖ διαφορετικὴ ἐπίδραση σὲ ἄτομα ποὺ ἡ πολιτικὴ τους διαφέρει σὲ συνθετότητα.

ΜΕΘΟΔΟΣ

Στὴν ἐρευνα πῆραν μέρος συνολικά 80 ἄτομα, 64 φοιτήτριες καὶ 16 φοιτητὲς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ἡ ἡλικία τους κυμαίνεταν ἀπὸ 20

μέχρι 24 ετών ($\bar{X} = 22$ ετών). Οι φοιτητές πήραν μέρος στο πείραμα κατά ζεύγη και η απασχόληση του κάθε ζεύγους διαρκούσε 3-4 ώρες.

Το πείραμα με το κάθε ζεύγος εξελίχτηκε σε δύο φάσεις: τη φάση I και τη φάση II. Η κάθε φάση εξάλλου περιελάμβανε δύο στάδια: το στάδιο μαθήσεως ή άσκήσεως των Υποκειμένων, στο οποίο τα δύο μέλη του κάθε πειραματικού ζεύγους εργάζονται μόνα τους, και το στάδιο της συγκρούσεως, στο οποίο εργάζονται από κοινού. Το έργο που τους αναθέσαμε ήταν «να προβλέψουν την αύξηση της συνθήκης Γ από δύο πληροφορίες - σήματα, το σήμα Α και το σήμα Β». Το πειραματικό υλικό που χρησιμοποιήσαμε ήταν 80 κάρτες διαστάσεων 22×14 εκ., από τις οποίες οι 60 χρησιμοποιήθηκαν στο στάδιο άσκήσεως και οι 20 στο στάδιο συγκρούσεως.

Στις οδηγίες οι οποίες δίνονταν προφορικά, ταυτόχρονα και στα δύο μέλη του κάθε ζεύγους, ο πειραματιστής πληροφορούσε τα Υποκείμενα ότι θα πάρουν μέρος σε ένα πείραμα για τη λήψη αποφάσεων (decision making) και ότι γι' αυτό θα έπρεπε στο 1^ο στάδιο, της άσκήσεως, να μάθουν μια πολιτική που θα τους επέτρεπε να καταλήγουν σε αποφάσεις για ένα συγκεκριμένο πρόβλημα, την αύξηση της συνθήκης Γ, με βάση τις πληροφορίες-σήματα Α και Β. Ο πειραματιστής πληροφορούσε ακόμη τα Υποκείμενα ότι το καθένα από τα σήματα (Α και Β) έχει διαφορετική σχέση με τη συνθήκη Γ: ή πληροφορία Α συνδέεται καμπυλόγραμμα με τη Γ (ένα μέτριο ποσοστό αύξησης στην Α δίνει πλήρη αύξηση της Γ, ενώ πολύ μεγάλη αύξηση της Α μειώνει την αύξηση της Γ): ή πληροφορία Β συνδέεται με τη Γ θετικά γραμμικά (υπάρχει, δηλαδή, αντιστοιχία ανάμεσα στην αύξηση της Β και της Γ). Τα Υποκείμενα, τέλος, μάθαιναν από τον πειραματιστή ότι η μία από τις δύο πληροφορίες είναι πιο ισχυρή και ότι γι' αυτό θα πρέπει να την υπολογίζουν πιο σοβαρά όταν παίρνουν αποφάσεις για την αύξηση της συνθήκης Γ.

Οι 60 κάρτες που δώσαμε στο κάθε μέλος του ζεύγους, αν και φαινομενικά όμοιες, διέφεραν μεταξύ τους, γεγονός που τα Υποκείμενα αγνοούσαν. Έτσι, στο στάδιο της άσκήσεως, το ένα Υποκείμενο το οποίο θα ονομάζουμε στο εξής μη γραμμικό εργάστηκε με τις κάρτες στις οποίες η πληροφορία Α, ή μη γραμμική ήταν ή ισχυρή, έπειδή είχε ύψηλη συσχέτιση με τη Γ, ενώ η γραμμική πληροφορία Β είχε τυχαία μόνο σχέση με τη Γ. Το άλλο Υποκείμενο του ζεύγους, το γραμμικό, άσκήθηκε αντίστροφα: στις κάρτες με τις οποίες εργάστηκε, η γραμμική πληροφορία Β είχε ύψηλη συσχέτιση με τη Γ.

Σκοπός του σταδίου αυτού ήταν να δημιουργήσει στα δύο μέλη του κάθε ζεύγους διαφορετική γνωστική δομή: να τους μάθει, δηλαδή, ν' αντιμετωπίζουν με διαφορετικό τρόπο ένα σύνολο κοινών προβλημάτων και ν' ακολουθούν διαφορετική «πολιτική» για την επίλυσή τους. Στο τέλος του σταδίου

άσκήσεως, τὰ δύο μέλη τοῦ κάθε ζεύγους ἔχουν πράγματι ἀναπτύξει διαφορετική γνωστική δομή, ἐπειδὴ ἔμαθαν νὰ χρησιμοποιοῦν, προκειμένου ν' ἀποφασίσουν πόσο θ' αὐξηθεῖ ἡ συνθήκη Γ, διαφορετικές πληροφορίες.

Στὸ στάδιο τῆς συγκρούσεως οἱ κάρτες εἶναι 20 καὶ παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι μοιάζουν μὲ τὶς κάρτες τοῦ προηγούμενου σταδίου, διαφέρουν οὐσιαστικά ἀπὸ ἐκεῖνες, ἐπειδὴ στίς κάρτες αὐτὲς καμιά πληροφορία δὲν εἶναι πιὸ ἰσχυρή. Τὸ ἔργο ποὺ ἀνατίθεται στὰ Ὑποκείμενα στὸ στάδιο αὐτὸ εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τοῦ προηγούμενου σταδίου: νὰ προβλέψουν, δηλαδή, τὴν αὐξηση τῆς συνθήκης Γ ἀπὸ τὶς πληροφορίες - σήματα Α καὶ Β. Ὁ πειραματιστὴς ζητεῖ ἀπὸ τὰ Ὑποκείμενα, στὴν περίπτωση ποὺ οἱ ἀποφάσεις τους διαφέρουν, νὰ συζητοῦν τὶς ἀπόψεις τους καὶ νὰ ἐκθέτουν τὰ ἐπιχειρήματά τους μέχρις ὅτου καταλήξουν σὲ μιὰ κοινὴ ἀπόφαση ἀποδεκτὴ καὶ ἀπὸ τοὺς δύο.

Ἀπὸ τὶς πρῶτες κιόλας κάρτες τοῦ σταδίου αὐτοῦ ἐμφανίζεται ἡ διαφωνία τους ἐπειδὴ τὰ Ὑποκείμενα πιστεύουν ὅτι καὶ στὰ προβλήματα αὐτὰ μποροῦν νὰ ἐφαρμόσουν τὴν πολιτικὴ ποὺ ἔμαθαν στὸ προηγούμενο στάδιο. Διαπιστώνουν ὅμως ὅτι ἂν καὶ ἡ ἀπόφαση στὴν ὁποία καταλήγουν φαίνεται σωστή, στὴν πραγματικότητα δὲν εἶναι ἡ κατάλληλη, ἐπειδὴ διαφέρει ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν κρίση ποὺ διατυπώνει ὁ συνεργάτης τους, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ὀρθὴ ἀπάντηση ποὺ τοὺς ἀνακοινώνει κάθε φορὰ ὁ πειραματιστής. Ἔτσι, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ σταδίου συγκρούσεως διαπιστώνουν ὅτι στὸ προηγούμενο στάδιο δὲν ἔμαθαν τὴν ἴδια πολιτικὴ. Ἀπὸ τὴ συζήτηση ποὺ κάνουν γιὰ νὰ καταλήξουν σὲ μιὰ κοινὴ ἀπόφαση, μαθαίνουν ὁ ἓνας ἀπὸ τὸν ἄλλον ὅτι: α) στὸ στάδιο τῆς άσκήσεως ἀνέπτυξαν διαφορετικὲς ἐξαρτήσεις ἀπὸ τὶς πληροφορίες - σήματα β) ὅτι τὰ προβλήματα ποὺ ἀντιμετωπίζουν τώρα, ἂν καὶ φαίνονται ὅμοια, διαφέρουν ἀπὸ τὰ προβλήματα τοῦ προηγούμενου σταδίου, ἐφόσον ἡ ὀρθὴ ἀπάντηση ποὺ τοὺς ἀνακοινώνει κάθε φορὰ ὁ πειραματιστής δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν ἀπόφαση κανενὸς ἀπὸ τοὺς δύο γ) ἀντιλαμβάνονται, τέλος, ὅτι ἂν θέλουν νὰ περιορίσουν τὶς διαφορὲς τους, πρέπει νὰ μεταβάλουν τὴν πολιτικὴ τους ὥστε νὰ τὴν προσαρμόσουν ὄχι μόνο στὴν πολιτικὴ ποὺ ἀκολουθεῖ ὁ ἄλλος, ἀλλὰ καὶ στίς ἀπαιτήσεις τῶν νέων προβλημάτων.

Μετὰ τὸ τέλος τῆς φάσεως I καὶ ὕστερα ἀπὸ μιὰ μικρὴ διακοπὴ, συνεχίζοταν ἡ φάση II τοῦ πειράματος, στὰ δεδομένα τῆς ὁποίας στηρίξαμε τὴ βασικὴ ὑπόθεση τῆς ἔρευνας. Τὸ πειραματικὸ ὕλικὸ ποὺ χρησιμοποιήσαμε μᾶς ἔδινε, μὲ τὸν κατάλληλο χειρισμό του, τὴ δυνατότητα νὰ ἐλέγχουμε τὴν ὑπόθεσή μας. Στὴ φάση I τοῦ πειράματος, ἡ διαφωνία τῶν Ὑποκειμένων ὀφείλεται στὸ γεγονὸς ὅτι τὸ μὴ γραμμικὸ Ὑποκείμενο ὅταν διατυπώνει τὶς κρίσεις του γιὰ τὴν αὐξηση τῆς μεταβλητῆς Γ, ἀγνοεῖ σχεδὸν τὸν ρόλο τῆς γραμμικῆς πληροφορίας Β, ἐνῶ τὸ γραμμικὸ Ὑποκείμενο ἀγνοεῖ τὴν πληροφορία Α. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ὑποθέσαμε ὅτι θὰ ἔχουμε περιορισμὸ τῆς συγκρούσεως ἂν δώσουμε στὸ κάθε Ὑποκείμενο τὴ δυνατότητα νὰ μάθει στὴν πράξη καὶ τὴν πολιτικὴ

τοῦ ἄλλου. Ἐτσι, στὴ φάση II τοῦ πειράματος ποὺ περιελάμβανε δύο στάδια ἐπίσης, τῆς ἀσκήσεως καὶ τῆς συγκρούσεως, τὰ Ὑποκείμενα εἶχαν τὴ δυνατότητα νὰ ἐνσωματώσουν στὴ γνωστικὴ δομὴ ποὺ τοὺς δημιούργησε ἡ φάση I καὶ τὰ στοιχεῖα ποὺ ἀποτελοῦσαν τὴν πολιτικὴ τοῦ ἄλλου.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Στὴν ἀνάλυση τῶν δεδομένων χρησιμοποιήθηκε ἡ μορφή ποὺ ἔδωσε στὴν ἐξίσωση τοῦ φακοειδοῦς προτύπου ὁ TUCKER (1964):

$$r_a = GR_1R_2 + C\sqrt{(1-R^2)(1-R^2)}$$

καθὼς καὶ ἡ μέθοδος τῆς συσχετίσεως. Γιὰ τὴν κάθε ἐξηρτημένη μεταβλητὴ ἐξάλλου ἔγινε ἀνάλυση τῆς παραλλακτικότητος 3 παραγόντων, ἐπειδὴ οἱ ἀνεξάρτητες μεταβλητὲς τῆς ἔρευνας ἦταν τρεῖς. Οἱ ἀριθμοὶ ποὺ δίνουμε στοὺς πίνακες τῶν ἀποτελεσμάτων εἶναι δείκτες Z, ἐνῶ οἱ ἀριθμοὶ στὶς παρενθέσεις εἶναι δείκτες r.

Ἀνεξάρτητες μεταβλητὲς

1. Σύνολα καρτῶν: Ἡ μεταβλητὴ αὐτὴ ἀναφέρεται στὰ δύο σύνολα (1-10 καὶ 11-20) στὰ ὁποῖα χωρίσαμε τὶς κάρτες τοῦ σταδίου συγκρούσεως, ὥστε νὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἐλέγξουμε μὲ ποιοὺ ρυθμοὺς, κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ σταδίου αὐτοῦ, ἡ λεκτικὴ ἐπικοινωνία καὶ ἡ ἀλληλεπίδραση τῶν Ὑποκειμένων ἐπηρέασαν τὸν περιορισμὸ τῶν γνωστικῶν τους διαφορῶν.

2. Συνθετικὲς: Ἡ μεταβλητὴ αὐτὴ ἀναφέρεται στὶς δύο συνθετικὲς γραμμικὲς καὶ μὴ γραμμικὲς τοῦ πειράματος. Ἐπειδὴ εἶναι γνωστὸ ἀπὸ ἐρευνητικὰ δεδομένα ὅτι ἡ μάθηση τῆς ἀπλῆς γραμμικῆς δομῆς διαφέρει ἀπὸ τὴ μάθηση τῆς σύνθετης μὴ γραμμικῆς, γι' αὐτὸ ἐλέγξαμε ἂν καὶ πῶς οἱ διαφορετικῆς συνθετότητας δομές, στὶς ὁποῖες ἀσκήθηκαν τὰ Ὑποκείμενα, ἐπηρέασαν τοὺς μηχανισμοὺς τῆς ἀλληλεπιδράσεώς τους καθὼς καὶ τὸν ἐπακόλουθο περιορισμὸ τῶν γνωστικῶν τους διαφορῶν.

3. Φάσεις: Ἡ μεταβλητὴ αὐτὴ ἀναφέρεται στὶς φάσεις I καὶ II τοῦ πειράματος. Ἄν καὶ μᾶς ἐνδιέφερε βασικὰ ἡ ἐπίδραση ποὺ ἄσκησαν οἱ φάσεις στὴ συμφωνία τῶν δύο μελῶν τοῦ κάθε ζεύγους, ἐλέγξαμε, ὅστόσο, τὴν ἐπίδραση τῶν φάσεων καὶ σὲ μεταβλητὲς οἱ ὁποῖες μὲ τὸν ἕναν ἢ τὸν ἄλλο τρόπο συνδέονται μὲ τὶς γνωστικὲς διαφορὲς τῶν Ὑποκειμένων καθὼς καὶ μὲ τὸν περιορισμὸ αὐτῶν τῶν διαφορῶν.

Ἐξηρτημένες μεταβλητὲς

Οἱ ἐξηρτημένες μεταβλητὲς στὰ ἀποτελέσματα τῶν ὁποίων θὰ ἀναφερθοῦμε προέρχονται ἀπὸ τὰ δεδομένα τοῦ σταδίου συγκρούσεως καὶ εἶναι οἱ ἑξῆς:

1. Περιορισμός της διαπροσωπικής γνωστικής συγκρούσεως: συμφωνία
2. Γνωστική αλλαγή των 'Υποκειμένων
 - α) 'Ισχυρό Σήμα
 - β) 'Ασθενές Σήμα

1. Περιορισμός της διαπροσωπικής γνωστικής συγκρούσεως: συμφωνία (r_a)

Η μεταβλητή αυτή, που αποτελεί τη βασική μέτρηση της έρευνας, προέρχεται από τη συσχέτιση των απαντήσεων που έδωσαν τα δύο μέλη του κάθε ζεύγους στις 20 κάρτες του σταδίου συγκρούσεως (κάρτες: 1-10, 11-20) και στις φάσεις I και II του πειράματος.

Το σχήμα 3 δείχνει τον περιορισμό της συγκρούσεως των 'Υποκειμένων κατά τη φάση II του πειράματος καθώς και στις κάρτες 11-20 (βλ. Σχ. 3).

Τόσο οι φάσεις (I και II) όσο και τα σύνολα των καρτών (κάρτες 1-10, 11-20) έπηρέασαν στατιστικώς σημαντικά τον περιορισμό των γνωστικών διαφορών των 'Υποκειμένων και την επακόλουθη συμφωνία τους.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Συμφωνία των 'Υποκειμένων στις φάσεις I και II και στα σύνολα των καρτών (1-10, 11-20)

Σύνολα καρτών	Φάσεις		
	I	II	$\bar{X}$
1-10	1,201(0,83) ¹	1,609(0,92)	1,405
11-20	1,636(0,93)	2,091(0,97)	1,863
$\bar{X}$	1,418	1,850	1,634

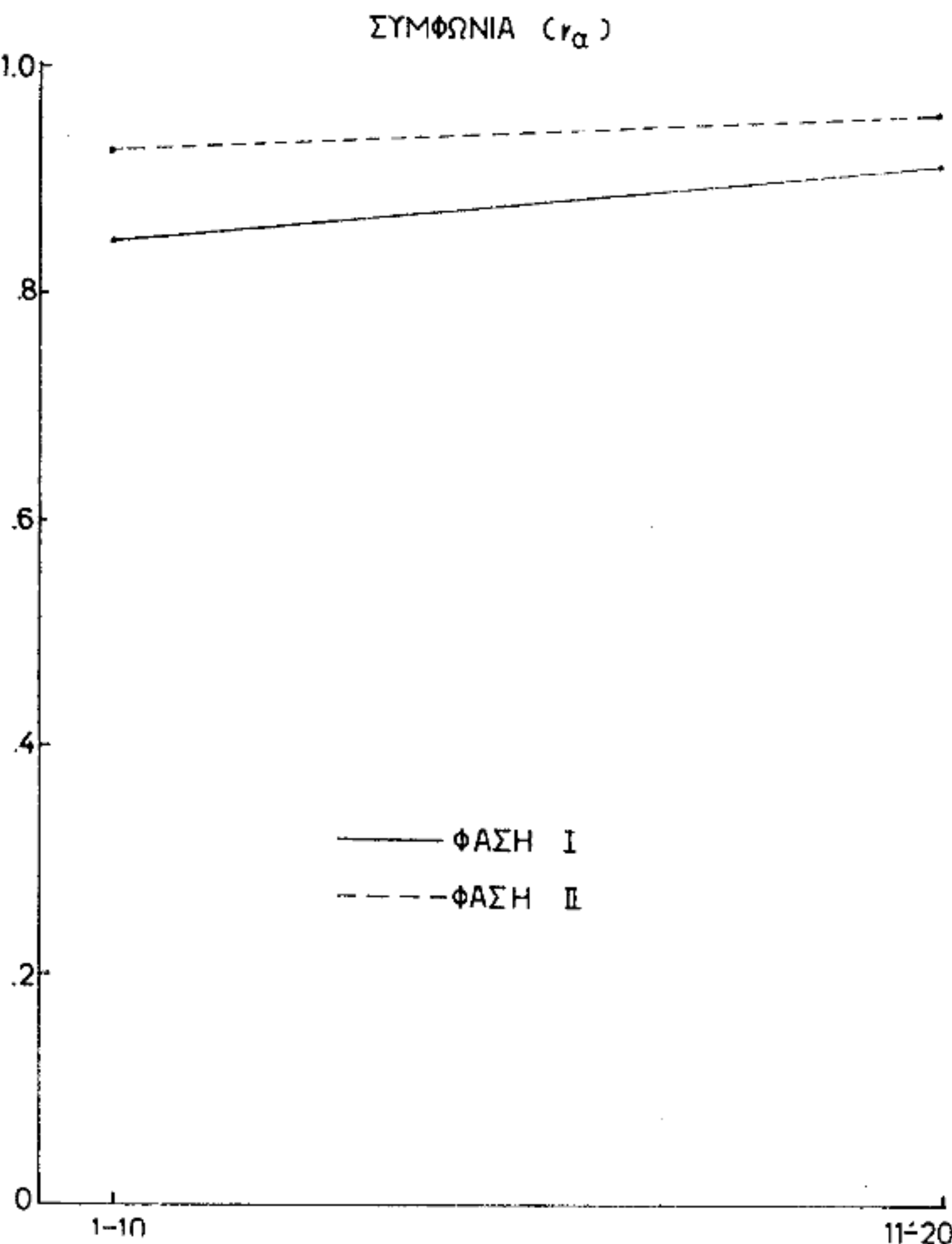
1. Τα αποτελέσματα που παραθέτουμε είναι οι δείκτες Z. Οι αριθμοί στις παρενθέσεις είναι οι δείκτες r.

Στη φάση II του πειράματος (Πίν. 1) παρατηρείται στατιστικώς σημαντικά υψηλότερο επίπεδο συμφωνίας των 'Υποκειμένων από ό,τι στη φάση I ($F = 30,147 < 0,01$). Στον ίδιο πίνακα άλλωστε παρατηρείται, στο τέλος του σταδίου συγκρούσεως (κάρτες 11-20), σημαντικά υψηλότερο επίπεδο συμφωνίας από ό,τι στις κάρτες 1-10 ($F = 51,559 < 0,01$).

2. Γνωστική αλλαγή

- α) 'Ισχυρό Σήμα

Τα αποτελέσματα της μεταβλητής αυτής αναφέρονται στο βαθμό που τα 'Υποκείμενα στο στάδιο αυτό της αλληλεπιδράσεώς τους χρησιμοποιούν την

Σχήμα 3. Περιορισμός της διαπροσωπικής γνωστικής συγκρούσεως των Ύποκειμένων στα σύνολα των καρτών (1-10, 11-20), στις φάσεις I και II του πειράματος.

«πολιτική» που έμαθαν στο προηγούμενο στάδιο του πειράματος. Τα αποτελέσματα αυτά, δηλαδή, δείχνουν όχι μόνο πόσο τα μη γραμμικά 'Υποκείμενα βασίζονται στη μη γραμμική πολιτική τους και τα γραμμικά στη γραμμική, αλλά κυρίως το βαθμό και την κατεύθυνση των γνωστικών αλλαγών που παρατηρούνται εξαιτίας της αλληλεπιδράσεώς τους και της επακόλουθης διαπροσωπικής μαθήσεως.

Από τις τρεις ανεξάρτητες μεταβλητές της έρευνας στατιστικώς σημαντικά αποτελέσματα έδωσαν μόνο τα σύνολα των καρτών. Η αλληλεπίδραση επίσης των τριών μεταβλητών (Πίν. 2) έπηρέασε στατιστικώς σημαντικά τη μεταβλητή 'Ισχυρό Σήμα.

Στον πίνακα 2 παραθέτουμε τα στατιστικώς σημαντικά αποτελέσματα της αλληλεπιδράσεως των τριών ανεξαρτήτων μεταβλητών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Έξαρτηση των 'Υποκειμένων από το 'Ισχυρό Σήμα, στις φάσεις I και II και στα σύνολα των καρτών (1-10, 11-20) κατά τις συνθήκες ΜΓ και Γ

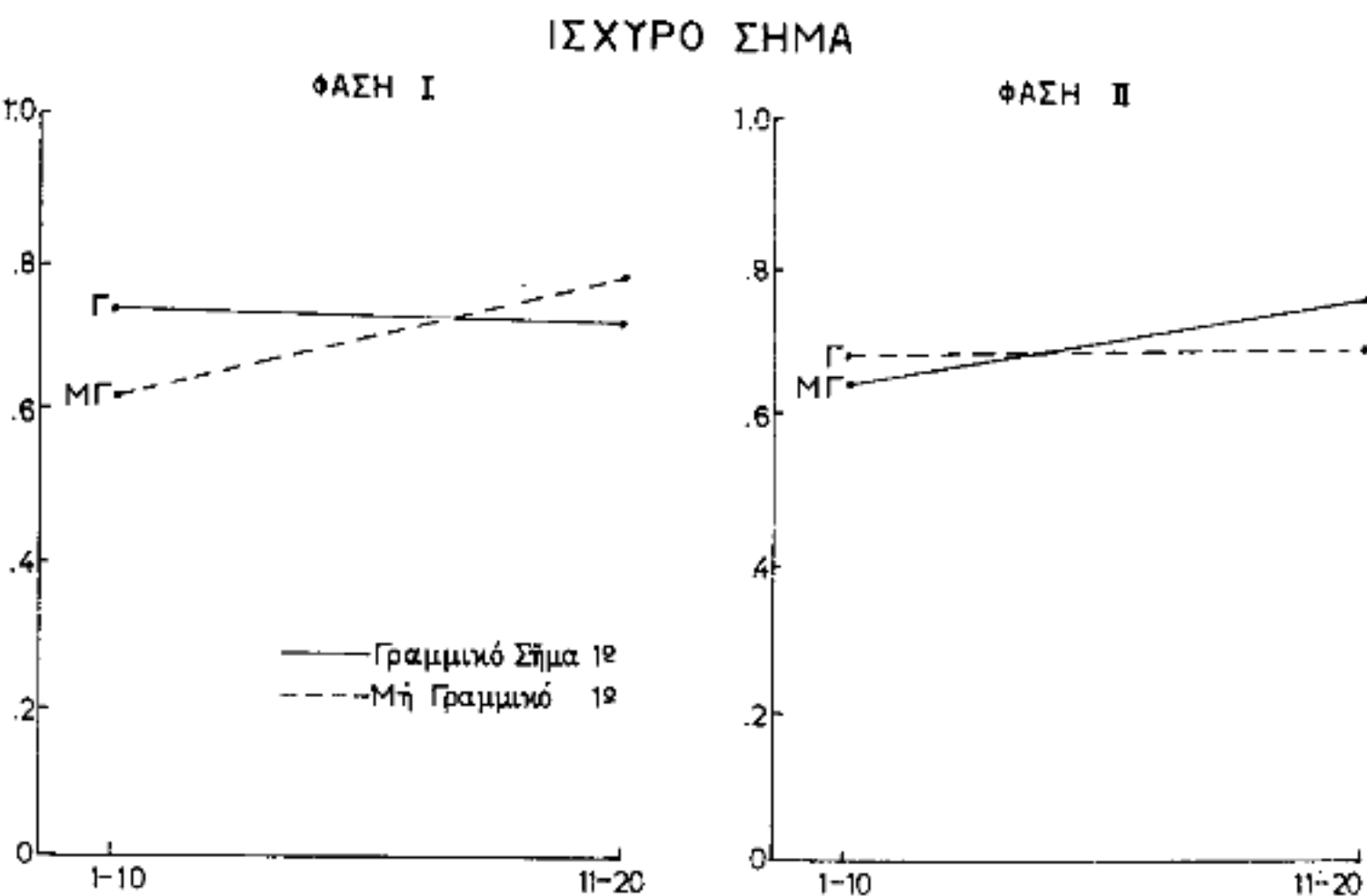
Συνθήκες		Φάσεις	
		I	II
. Σύνολα . καρτών			
ΜΓ	. 1-10	0,710(0,61) ¹	0,819(0,68)
	. 11-20	1,009(0,77)	0,869(0,70)
		Φάσεις	
		I	II
. Σύνολα . καρτών			
Γ	. 1-10	0,923(0,73)	0,748(0,64)
	. 11-20	0,885(0,71)	1,031(0,77)

F = 23,097 στατιστικώς σημαντικό στο επίπεδο έμπιστοσύνης 0,01.

1. Τα αποτελέσματα που παραθέτουμε είναι οι δείκτες Z. Οι αριθμοί στις παρενθέσεις είναι οι δείκτες r.

Στις κάρτες 11-20 τα 'Υποκείμενα παρουσιάζουν στατιστικώς σημαντικά υψηλότερη εξάρτηση από το Σήμα που έμαθαν να θεωρούν ισχυρό ($F = 28,576 < 0,01$). Ανεξάρτητα από τη συνθετότητα της πολιτικής τους (ΜΓ ή Γ) και στις δύο φάσεις (I και II), προς το τέλος της αλληλεπιδράσεώς τους επανέρχονται στην αρχική τους πολιτική.

Το σχήμα 4 αναφέρεται στη στατιστικώς σημαντική αλληλεπίδραση των τριών μεταβλητών ($F = 23,097 < 0,01$).

Σχήμα 4. Έξαρτηση των Υποκειμένων από το Ίσχυρο Σήμα, στα σύνολα των καρτών (1-10, 11-20), στις φάσεις I και II του πειράματος.

Στη φάση I του πειράματος, τα Υποκείμενα που έμαθαν στο στάδιο της άσκησης να ακολουθούν τη μη γραμμική πολιτική, προς το τέλος του σταδίου συγκρούσεως (κάρτες 11-20) παρουσιάζουν σημαντικά υψηλότερη εξάρτηση από το ισχυρό γι' αυτά σήμα από ό,τι στην αρχή (κάρτες 1-10) του ίδιου σταδίου. Ενώ όμως θα περίμενε κανείς να συμβαίνει το ίδιο και με τα γραμμικά Υποκείμενα, αυτά, δηλαδή, που έμαθαν την απλή γραμμική πολιτική, αυτά παρουσιάζουν αντίθετα κάποια μείωση της εξαρτήσεώς τους από το γραμμικό σήμα B, στο τέλος του σταδίου συγκρούσεως (κάρτες 11-20).

Από τη σύγκριση, εξάλλου, των αποτελεσμάτων που μάς έδωσε η αλληλεπίδραση των μη γραμμικών με τα γραμμικά Υποκείμενα κατά τη φάση I, προκύπτει ότι στην αρχή του σταδίου συγκρούσεως (κάρτες 1-10) τα ΜΓ Υποκείμενα παρουσιάζουν σημαντικά μικρότερη εξάρτηση από το ισχυρό γι' αυτά σήμα από ό,τι τα γραμμικά. Στο τέλος, ωστόσο, του ίδιου σταδίου (κάρτες 11-20), υποστηρίζουν την αρχική τους άποψη σημαντικά περισσότερο όχι μόνον από ό,τι στην αρχή του ίδιου σταδίου, αλλά και σε σύγκριση με τα γραμμικά Υποκείμενα.

Στη φάση II του πειράματος στην οποία τα δύο μέλη του κάθε ζεύγους είχαν τη δυνατότητα να μάθουν και την πολιτική του άλλου, στο τέλος του σταδίου συγκρούσεως (κάρτες 11-20) τα Υποκείμενα, ανεξάρτητα από τη συνθετότητα (ΜΓ ή Γ) της δομής που έμαθαν, βασίζονται στην πολιτική τους

περισσότερο από όσο στην αρχή. 'Αλλά ενώ στην αρχή της αλληλεπιδράσεώς τους, τὰ μὴ γραμμικὰ Ὑποκείμενα ἐπιμένουν στὴν ἀποψή τους περισσότερο ἀπὸ τὰ γραμμικὰ, στὸ τέλος τοῦ ἴδιου σταδίου (κάρτες 11-20) τὰ γραμμικὰ Ὑποκείμενα ὑποστηρίζουν τὴν πολιτική τους περισσότερο ἀπὸ τὰ μὴ γραμμικὰ, μολονότι καὶ τὰ δύο μέλη τοῦ ζεύγους ὑποστηρίζουν τὴν ἀρχική τους ἀποψη περισσότερο ἀπὸ όσο στὴν ἀρχὴ τῆς αλληλεπιδράσεώς τους. 'Ενῶ ὅμως θὰ περίμενε κανεὶς ὅτι στὴ φάση II θὰ μειωνόταν ἡ ἐξάρτηση τῶν Ὑποκειμένων ἀπὸ τὸ ἰσχυρὸ γι' αὐτὰ σῆμα, ἀντίθετα, στὶς κάρτες 1-10, τὰ μὴ γραμμικὰ Ὑποκείμενα τῆς φάσεως αὐτῆς, ὑποστηρίζουν τὴν πολιτική τους περισσότερο ἀπὸ τὰ μὴ γραμμικὰ τῆς φάσεως I· εὔρημα ποὺ δὲν ἐμφανίζεται ἀντιστοιχῶς καὶ στὸ τέλος (κάρτες 11-20) αὐτοῦ τοῦ σταδίου ὅπου ἔχουμε στὴ φάση II μικρότερη ἐξάρτηση τῶν μὴ γραμμικῶν Ὑποκειμένων ἀπὸ τὴν πολιτική τους. Θὰ ἦταν σκόπιμο ἴσως νὰ ὑπενθυμίσουμε σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ὅτι τὰ μὴ γραμμικὰ Ὑποκείμενα τῆς φάσεως II εἶναι αὐτὰ ποὺ ἔμαθαν στὴ φάση I τὴν ἀπλὴ γραμμικὴ πολιτική. Γι' αὐτὸ πιστεύουμε ὅτι ἡ σύγκριση τῶν ἀποτελεσμάτων ποὺ μᾶς δίνουν στὴ φάση I ὡς γραμμικὰ καὶ στὴ φάση II ὡς μὴ γραμμικὰ, θὰ ἦταν χρήσιμη: στὴ φάση II καὶ ἰδιαίτερα στὴν ἀρχὴ τῆς αλληλεπιδράσεώς τους, (κάρτες 1-10), μολονότι βασίζονται στὴ νέα πολιτικὴ ποὺ μαθαίνουν σημαντικὰ περισσότερο ἀπὸ τὰ μὴ γραμμικὰ τῆς φάσεως I, ἡ ἐξάρτησή τους, ὡστόσο, εἶναι σημαντικὰ μικρότερη ἀπ' αὐτὴ τῆς φάσεως I στὴν ὁποία ἀκολουθοῦσαν γραμμικὴ πολιτική, εὔρημα ποὺ παρατηρεῖται ἐπίσης καὶ στὶς κάρτες 11-20. Θὰ μπορούσαμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἡ μείωση τῆς ἐξαρτήσεώς τους ἀπὸ τὸ ἰσχυρὸ γι' αὐτὰ μὴ γραμμικὸ σῆμα τῆς φάσεως II, ὀφείλεται εἴτε στὴ διαπίστωση ὅτι μόνον ἂν δείξουν λιγότερη ἀκαμψία στὴν πολιτικὴ ποὺ ἀκολουθοῦν θὰ μπορέσουν νὰ συμφωνήσουν, εἴτε στὸ γεγονὸς ὅτι τώρα μαθαίνουν μιὰ σύνθετη (ΜΓ) καὶ γι' αὐτὸ δυσκολώτερη πολιτικὴ ἢ τέλος στὴν ἀβεβαιότητα ποὺ τοὺς δίνει, ἀναφορικὰ μὲ τὴν ὀρθὴ λύση τοῦ κοινοῦ τους προβλήματος, ἡ μάθηση μιᾶς νέας δομῆς. Δὲν μπορούμε, ὡστόσο, νὰ ἐρμηνεύσουμε μὲ βεβαιότητα γιατί στὴ φάση II, στὶς κάρτες 1-10, τὰ μὴ γραμμικὰ Ὑποκείμενα, ἀντίθετα ἀπὸ ὅ,τι περιμέναμε, βασίζονται στὸ ἰσχυρὸ γι' αὐτὰ σῆμα περισσότερο ἀπὸ τὰ μὴ γραμμικὰ τῆς φάσεως I. Μιὰ πιθανὴ ἐρμηνεία θὰ ἦταν ἴσως ὅτι ἡ μεγαλύτερη ἐξάρτηση στὴ φάση II συνδέεται ὄχι τόσο μὲ τοὺς μηχανισμοὺς αλληλεπιδράσεως τῶν Ὑποκειμένων ὅσο μὲ παράγοντες μαθήσεως ἐφόσον τὰ μὴ γραμμικὰ Ὑποκείμενα τῆς φάσεως II ἔχουν ἤδη μάθει στὴ φάση I μιὰ ἀπλὴ γραμμικὴ δομὴ, γεγονὸς ποὺ καθιστᾷ γι' αὐτὰ τὰ Ὑποκείμενα τὴ μάθηση τῆς νέας σύνθετης (ΜΓ) δομῆς εὐκολώτερη ἀπὸ ὅ,τι ἦταν γιὰ τὰ Ὑποκείμενα ποὺ ἔμαθαν ἀπευθείας τὴ δομὴ αὐτή.

β) Ἀ σ θ ε ν ἔ ς Σ ῆ μ α

Στὰ ἀποτελέσματα τοῦ σταδίου συγκρούσεως, ἡ μεταβλητὴ αὐτὴ ἔχει

ἰδιαίτερη σημασία γιὰ τὴ θεώρηση τῶν γνωστικῶν ἀλλαγῶν ποὺ παρατηροῦνται στὰ δύο μέλη τοῦ κάθε ζεύγους, σὰν συνέπεια τῆς ἀλληλεπιδράσεώς τους, ἐπειδὴ τὸ σῆμα ποὺ τὸ κάθε Ὑποκείμενο θεωρεῖ «ἀσθενές» εἶναι τὸ «ἰσχυρὸ» τοῦ ἄλλου μέλους τοῦ ζεύγους, ἢ πολιτικὴ, δηλαδὴ, ποὺ ἀκολουθεῖ γιὰ τὴν ἐπίλυση τῶν κοινῶν τους προβλημάτων. Ἔτσι, οἱ μεταβολές ποὺ παρατηροῦνται στὰ ἀποτελέσματα τῆς μεταβλητῆς αὐτῆς εἶναι ἐνδεικτικὲς τόσο τῆς διαπροσωπικῆς μαθήσεως ὅσο καὶ τῶν γνωστικῶν ἀλλαγῶν ποὺ προκαλεῖ στὰ Ὑποκείμενα ἡ ἀλληλεπίδρασή τους.

Στατιστικῶς σημαντικὰ ἀποτελέσματα ἔδωσαν τὰ σύνολα τῶν καρτῶν (κάρτες 1-10, 11-20) καθὼς καὶ ἡ ἀλληλεπίδραση τῶν τριῶν ἀνεξαρτήτων μεταβλητῶν (σύνολα καρτῶν, συνθῆκες ΜΓ καὶ Γ, φάσεις I καὶ II).

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Ἐξάρτηση τῶν Ὑποκειμένων ἀπὸ τὸ Ἀσθενὲς Σῆμα, στὶς φάσεις I καὶ II καὶ στὰ σύνολα τῶν καρτῶν (1-10, 11-20) κατὰ τὶς συνθῆκες ΜΓ καὶ Γ

Συνθῆκες		Φάσεις	
		I	II
ΜΓ	. Σύνολα		
	. καρτῶν		
	. 1-10	0,573(0,52) ¹	0,531(0,49)
	. 11-20	0,760(0,64)	0,966(0,75)
		Φάσεις	
		I	II
Γ	. Σύνολα		
	. καρτῶν		
	. 1-10	0,421(0,40)	0,594(0,53)
	. 11-20	0,908(0,72)	0,837(0,69)

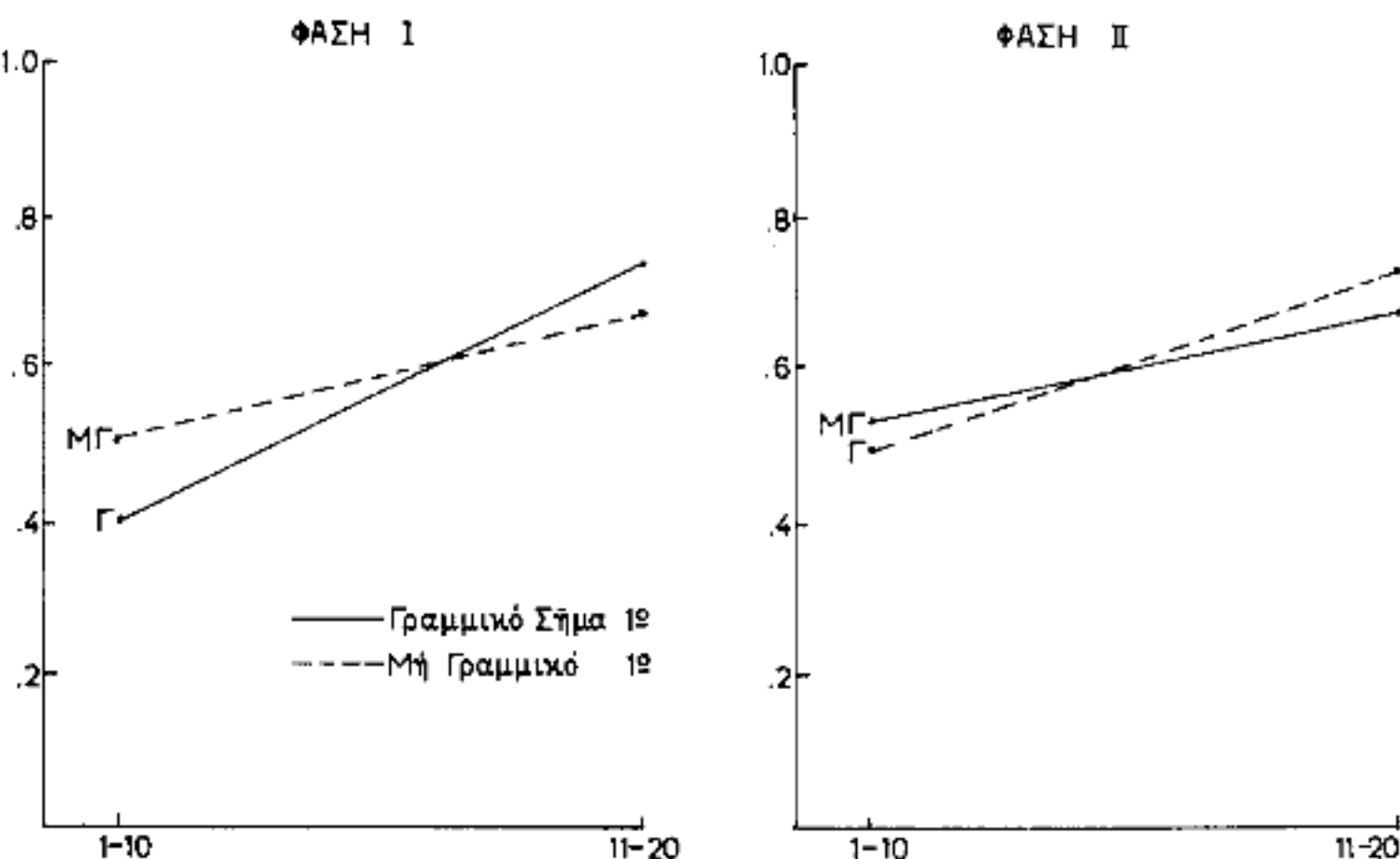
F = 22,597 στατιστικῶς σημαντικὸ στὸ ἐπίπεδο ἐμπιστοσύνης 0,01.

1. Τὰ ἀποτελέσματα ποὺ παραθέτουμε εἶναι οἱ δείκτες Z. Οἱ ἀριθμοὶ στὶς παρενθέσεις εἶναι οἱ δείκτες r.

Στὶς κάρτες 11-20, καὶ τὰ δύο μέλη τοῦ κάθε ζεύγους, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ συνθετότητα (ΜΓ ἢ Γ) τῆς πολιτικῆς ποὺ ἀκολουθοῦν παρουσιάζουν στατιστικῶς σημαντικὰ ὑψηλότερη ἐξάρτηση ἀπὸ τὸ ἀσθενὲς σῆμα, σὲ σύγκριση μὲ τὶς κάρτες 1-10 (F = 191,873 < 0,01).

Τὸ σχῆμα 5 ἀναφέρεται στὰ στατιστικῶς σημαντικὰ ἀποτελέσματα (F = 22,597 < 0,01) τῆς ἀλληλεπιδράσεως τῶν τριῶν ἀνεξαρτήτων μεταβλητῶν.

ΑΣΘΕΝΕΣ ΣΗΜΑ

Σχήμα 5. Έξαρτηση τῶν Ὑποκειμένων ἀπὸ τὸ Ἀσθενές Σήμα στὰ σύνολα τῶν καρτῶν (1-10, 11-20), στὶς φάσεις I καὶ II τοῦ πειράματος.

Τόσο στὴ φάση I ὥσο καὶ στὴ φάση II τοῦ πειράματος, τὰ Ὑποκείμενα, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ συνθετότητα (ΜΓ ἢ Γ) τῆς πολιτικῆς πού ἀκολουθοῦν, στὸ τέλος τῆς ἀλληλεπιδράσεώς τους (κάρτες 11-20) ὑπολογίζουν τὸ ἀσθενές σήμα περισσότερο ἀπὸ ὅσο στὶς κάρτες 1-10. Καὶ ἐνῶ στὴ φάση I, τὸ ἀποτέλεσμα αὐτὸ (κάρτες $11-20 > 1-10$) πιστεύουμε ὅτι ὀφείλεται στὴν ἀνταλλαγὴ τῶν ἀπόψεών τους, στὴ φάση II, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν παράγοντα αὐτό, πιστεύουμε ὅτι σημαντικό ρόλο ἔπαιξε καὶ ἡ μάθηση τῆς πολιτικῆς τοῦ ἄλλου.

Ἀξίζει ἴσως νὰ σημειωθεῖ ὅτι στὴ φάση II τοῦ πειράματος, στὴν ὁποία τὰ Ὑποκείμενα ἐνσωματώνουν στὴ γνωστικὴ τους δομὴ τῆς φάσεως I καὶ τὴν πληροφορία πού εἶχαν μάθει ν' ἀγνοοῦν, βασιζόνται στὸ ἀσθενές σήμα περισσότερο ἀπὸ ὅσο στὴ φάση I, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ συνθετότητα τῆς πολιτικῆς πού ἀκολουθοῦν.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τὰ ἀποτελέσματα πού μᾶς ἔδωσε ἡ ἀνάλυση τῶν δεδομένων στηρίζουν τὴ βασικὴ ὑπόθεση τῆς ἔρευνας: ὅτι ἂν δοθεῖ σὲ ἄτομα πού διαφωνοῦν σὲ γνωστικὸ ἐπίπεδο, ἡ δυνατότητα νὰ μάθουν τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο σκέφτεται ὁ ἄλλος καὶ νὰ ἐνσωματώσουν στὴ γνωστικὴ τους δομὴ τὶς πληροφορίες πού ἀγνοοῦσαν, θὰ περιορίσουν σημαντικὰ τὴ διαφωνία τους, ἐφόσον αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ παράγοντες διαφορετικῆς μαθήσεως.

Έτσι, στη φάση II του πειράματος, ή οποία έδινε στα Ύποκείμενα αυτήν ακριβώς τη δυνατότητα, παρατηρείται σημαντική μείωση της συγκρούσεώς τους. Δεν μπορούμε, ωστόσο, να παραβλέψουμε το ρόλο που μπορεί να έπαιξε στον περιορισμό της συγκρούσεως των Ύποκειμένων ή λεκτική τους επικοινωνία, έφόσον αυτά, σε όλη τη διάρκεια του σταδίου συγκρούσεως, είχαν τη δυνατότητα να ανταλλάσσουν τις απόψεις τους (βλ. και BREHMER, 1970). Γι' αυτό, με τον τρόπο που χειριστήκαμε τις ανεξάρτητες μεταβλητές της έρευνας, δεν μπορούμε να ισχυριστούμε με βεβαιότητα αν ή μάθηση της πολιτικής του άλλου έπηρέασε κυρίως τον περιορισμό της συγκρούσεως ή αν και οι δύο παράγοντες (μάθηση - επικοινωνία) έπηρέασαν εξίσου.³ Ορισμένες ένδείξεις σε αποτελέσματα άλλων μεταβλητών μάς κάνουν να πιστεύουμε ότι ή λεκτική επικοινωνία καθαυτή συντελεί ελάχιστα ή καθόλου στη γνωστική αλλαγή δύο ατόμων που βιώνουν μια σύγκρουση αυτού του είδους (βλ. και HELENIUS, 1973).

Δεν θα έπρεπε ίσως να αποκλείσουμε και το ρόλο που μπορεί να έπαιξε στον περιορισμό της συγκρούσεως των Ύποκειμένων, κατά τη φάση II, και ή γενική έμπειρία που αυτά αποκόμισαν από την άλληλεπίδρασή τους της φάσεως I, όπου διαπίστωσαν ότι το να υποστηρίζουν άκαμπτα την άποψή τους δεν τους βοήθησε πολύ στην επίλυση των προβλημάτων τους.

Αναφορικά με το θέμα της γνωστικής αλλαγής των Ύποκειμένων και αντίθετα από εύρηματα άλλων έρευνών (BREHMER, 1969), χαρακτηριστικό στην έρευνά μας είναι το εύρημα ότι τα Ύποκείμενα, προς το τέλος της άλληλεπιδράσεώς τους και ανεξάρτητα από τη συνθετότητα (ΜΓ ή Γ) της πολιτικής που ακολουθούν, επανέρχονται στην αρχική τους άποψη και την υποστηρίζουν σημαντικά περισσότερο από ό,τι στην αρχή' εύρημα που θα μάς επέτρεπε ίσως να σκεφτούμε το μικρό ρόλο της λεκτικής επικοινωνίας σε συνθήκες γνωστικών συγκρούσεων (βλ. και MILLER, BREHMER, HAMMOND, 1970). Έπειδή όμως γενικά ή διαδικασία της άλληλεπιδράσεως είναι αρκετά ρευστή έφόσον συχνά υπεισέρχονται παράγοντες ανεξέλεγκτοι, θα μπορούσαμε ίσως να σκεφτούμε ότι το εύρημα αυτό δεν οφείλεται μόνο στο μικρό ρόλο της επικοινωνίας αλλά και στην έμπειρία που αποκομίζουν τα Ύποκείμενα από την όλη άλληλεπίδρασή τους: έπειδή διαπιστώνουν ότι παρά την καλή τους πρόθεση δεν μπορούν να συμφωνήσουν, κυρίως έπειδή τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν επιδέχονται ως πιθανολογικά περισσότερες από μία λύσεις, πιστεύουν ίσως ότι ή καλύτερη πολιτική θα ήταν να επανέλθουν στην αρχική τους άποψη.

3. Ήδη στο Έργαστήριο Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης πραγματοποιείται έρευνα ή οποία εξετάζει χωριστά το ρόλο των δύο αούων μεταβλητών στον περιορισμό της συγκρούσεως: τα αποτελέσματά της ελπίζουμε ότι θα είμαστε σύντομα σε θέση να δημοσιεύσουμε.

Μολονότι γενικά πιστεύεται ότι όσο πιο σύνθετο γνωστικά είναι ένα άτομο τόσο μεγαλύτερη επιρροή ασκεί στο περιβάλλον του, τα αποτελέσματά μας δείχνουν αντίθετα, ότι τα Ύποκείμενα που ακολουθούν τη σύνθετη (ΜΓ) πολιτική παρουσιάζουν σημαντικά μεγαλύτερο βαθμό γνωστικής αλλαγής από τα γραμμικά (βλ. και EARLE και MILLER, 1973· BREHMER και KOSTRON, 1973· MOSCOVICI, LAGE, NAFFRECHOUX, 1973· HAMMOND, 1970)· εύρημα που πιστεύουμε ότι συνδέεται άμεσα με τη συνθετότητα της πολιτικής τους ή όποια, επειδή περιέχει στοιχεία και της απλής γραμμικής πολιτικής του άλλου, τους επιτρέπει να καταλάβουν καλύτερα τον τρόπο με τον οποίο σκέφτεται ο συνεργάτης τους. Δεν αποκλείεται επίσης, στη μεγαλύτερη διαπροσωπική μάθηση των ΜΓ Ύποκειμένων κάποιο ρόλο να παίζει και το γεγονός ότι κατά την αλληλεπίδρασή τους αντιμετωπίζουν τη μάθηση μιας απλούστερης από τη δική τους πολιτικής (HAMMOND και SUMMERS, 1965). Μπορεί εξίσου αυτό να οφείλεται και στο γεγονός ότι τα ΜΓ Ύποκείμενα δεν μπορούν να εκθέσουν αποτελεσματικά την πολιτική που ακολουθούν εξαιτίας της συνθετότητάς της, γεγονός που καθιστά για τα γραμμικά Ύποκείμενα δυσκολότερη τη διαπροσωπική μάθηση.

Χαρακτηριστικό, ωστόσο, είναι το εύρημα ότι τα ΜΓ Ύποκείμενα, τα οποία ήδη από την αρχή της αλληλεπιδράσεώς τους με τα Γ εγκαταλείπουν σε μεγάλο βαθμό την πολιτική τους, προς το τέλος της αλληλεπιδράσεώς τους και όταν ήδη αρχίζει να παρατηρείται και στα άτομα με την απλή δομή κάποια γνωστική αλλαγή, επανέρχονται στην αρχική τους άποψη. Επειδή το εύρημα αυτό επεκτείνεται στα αποτελέσματα της φάσεως II και στα Γ Ύποκείμενα, δεν θα ήταν ίσως παράτολμο να ισχυριστούμε ότι η λεκτική επικοινωνία επηρεάζει ελάχιστα τη γνωστική αλλαγή ατόμων σύνθετης δομής, εφόσον στη φάση αυτή (II), τόσο τα ΜΓ όσο και τα Γ Ύποκείμενα επανέρχονται, προς το τέλος της αλληλεπιδράσεώς τους, στην αρχική τους άποψη. Για το ερώτημα που θα μπορούσε να προκύψει αναφορικά με τη γνωστική συνθετότητα των Γ Ύποκειμένων της φάσεως II, υπενθυμίζουμε ότι αυτά δεν έχουν ουσιαστικά απλούστερη γνωστική δομή από τα ΜΓ της ίδιας φάσεως, εφόσον ήδη στην προηγούμενη (I) φάση είχαν μάθει να ακολουθούν μια ΜΓ πολιτική.

Το γεγονός, ωστόσο, ότι τα Ύποκείμενα, προς το τέλος της αλληλεπιδράσεώς τους, επανέρχονται στην αρχική τους άποψη, δεν σημαίνει ότι δεν συμβαίνει με την επικοινωνία τους διαπροσωπική μάθηση. Αντίθετα, στις κάρτες 11-20 και ανεξάρτητα από τη συνθετότητα της πολιτικής τους, τα Ύποκείμενα παρουσιάζουν σημαντικό βαθμό διαπροσωπικής μαθήσεως και κατά συνέπεια γνωστικής αλλαγής προς την κατεύθυνση της πολιτικής του συνεργάτη τους. Και επειδή θα μπορούσε να παρατηρήσει κανείς ότι το εύρημα αυτό αντικρούει όσα αναφέραμε παραπάνω σχετικά με το ρόλο της επικοινωνίας στη γνωστική αλλαγή ατόμων που διαφέρουν γνωστικά, σκόπιμο είναι να τονίσουμε

ὅτι τὰ ἀποτελέσματα τῶν μεταβλητῶν Ἰσχυρὸ καὶ Ἀσθενὲς Σῆμα εἶναι ἀνεξάρτητα μεταξύ τους: μπορεῖ, δηλαδή, ἡ λεκτικὴ ἐπικοινωνία καὶ ἡ ἀλληλεπίδρασή τους νὰ συνετέλεσε σημαντικὰ στὸ νὰ ἐνσωματώσουν στὴ γνωστικὴ τους δομὴ καὶ στοιχεῖα τῆς πολιτικῆς τοῦ ἄλλου, δὲν εἶναι ὥστόσο στοιχεῖο ἐπαρκὲς γιὰ τὴν ἀπαλοιφὴ τῶν γνωστικῶν τους διαφορῶν, ἀφοῦ αὐτὲς ὅχι μόνο παραμένουν, ἀλλὰ παρουσιάζονται πρὸς τὸ τέλος ἰσχυρότερες ἀπὸ ὅ,τι στὴν ἀρχή.

Μὲ ἀφετηρία τὰ εὐρήματα προηγουμένων ἐρευνῶν στὴν περιοχὴ τῶν γνωστικῶν συγκρούσεων, ἐπιχειρήσαμε νὰ δείξουμε πειραματικὰ τὸ ρόλο ποὺ παίζει στὸν περιορισμὸ τῶν συγκρούσεων αὐτοῦ τοῦ εἴδους μιὰ νέα μεταβλητὴ: ἡ μ ἄ θ η σ η.

Τὰ εὐρήματά μας ἐνισχύουν τὴν ὑπόθεση ποὺ κάναμε: ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά, ἡ μάθηση τῆς πολιτικῆς τοῦ ἄλλου μὲ τὸν ὅποιο βρίσκεται κανεὶς σὲ σχέση συγκρούσεως, περιορίζει σημαντικὰ τὴ διαφωνία· ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἡ λεκτικὴ ἐπικοινωνία καὶ ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν ἀπόψεων τῶν συγκρουομένων δὲν προκαλεῖ στὴν πραγματικότητα μιὰ βαθύτερη γνωστικὴ ἀναδιοργάνωση.

Τὰ εὐρήματά μας, ὥστόσο, δὲν δίνουν ἀκόμη στὴ φάση αὐτὴ τῆς ἐρευνητικῆς μας προσπάθειας ἀπάντηση σὲ δύο ἐρωτήματα: ποιὸς εἶναι ὁ ρόλος τῆς ἐπικοινωνίας, σὲ σύγκριση πάντοτε μὲ τὴ μάθηση, στὸν περιορισμὸ τῆς συγκρούσεως; Καὶ ἀκόμη, πῶς, ἐφόσον ἡ μάθηση περιορίζει τὴ σύγκρουση, θὰ μπορούσε νὰ ἐπιτευχθεῖ, στὰ πλαίσια ἀλληλεπιδράσεων τῆς καθημερινῆς ζωῆς, μιὰ τέτοιας μορφῆς ἀναδιοργάνωση τῶν συγκρουομένων, ὥστε νὰ περιορίζεται ἡ ἔνταση;

1. AUBERT, V., «Competition and dissensus: two types of conflict and conflict resolution». *J. Confl. Resol.*, 7 (1963), 26-42.
2. BONAIUTO, GABRIELLA, B., «The feedback problem: cognitive change in conditions of exact and ambiguous outcome information». Ελς L. RAPPOPORT καὶ D. SUMMERS (eds), «*Human Judgment and Social Interaction*». Holt, Rinehart and Winston Inc., 1973.
3. BREHMER, B., «The role of policy differences and inconsistency in policy conflict». *Umea Psychol. Rep.*, (1969), No 18.
4. BREHMER, B., «Inference behaviour in a situation where the cues are not reliably perceived». *Organiz. Behav. Hum. Perform.*, 5 (1970), 330-347.
5. BREHMER, B., KOSTRON, L., «Policy conflict and policy change as a function of task characteristics: I. The effects of cue validity and function form». *Scandin. J. Psychol.*, 14 (1973), 44-55.
6. BRUNSWIK, E., «*The Conceptual Framework of Psychology*». Chicago: Univ. of Chicago Press, 1952.
7. BRUNSWIK, E., «*Perception and the representative design of psychological experiments*». Berkeley, Calif.: Univ. of California Press, 1956.
8. COHEN, B. P., «*Conflict and conformity*». Cambridge: Mass: M.I.T. Press, 1963.
9. DREVER, J., «*A dictionary of psychology*». Harmondsworth, Penguin Books, 1962.
10. EARLE, T. C., MILLER, M. J., «*Interpersonal learning*». Ελς L. RAPPOPORT καὶ D. SUMMERS (eds), «*Human Judgment and Social Interaction*». New York: Holt, Rinehart and Winston Inc., 1973.
11. FESTINGER, L., «*Conflict, decision and dissonance*». Stanford University Press, 1964.
12. GERARD, H. B., «*Deviation, conformity and commitment*». Ελς I. D. FISHBEIN (ed.), «*Current Studies in Social Psychology*». New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1965.
13. HAMMOND, K. R., «New directions in research of conflict resolution». *J. Soc. Issues*, 21 (1965), 44-66.
14. HAMMOND, K. R., «*Inductive Knowing*». Ελς J. ROYCE καὶ W. ROZEBOOM (eds), «*The Psychology of knowing*». New York: Gordon and Breach, 1970.
15. HAMMOND, K. R., BONAIUTO, G. B., FAUCHEUX, C., MOSCOVICI, S., FRÖHLIG, W. D., JOYCE, C. R., DIMAJO, G., «A comparison of cognitive conflict between persons in Western Europe and the United States». *Intern. J. Psychol.*, 3 (1968), 1-12.
16. HAMMOND, K. R., BREHMER, B., «*Distrust among nations: a challenge to scientific inquiry*». Ελς L. RAPPOPORT καὶ D. SUMMERS (eds), «*Human Judgment and Social Interaction*». New York: Holt, Rinehart and Winston Inc., 1973.
17. HAMMOND, K. R., SUMMERS, D. A., «Cognitive dependence on linear and non-linear cues». *Psychol. Rev.*, 72 (1965), 215-224.
18. HAMMOND, K. R., WILKINS, M., TODD, F., «A research paradigm for the study of interpersonal learning». *Psychol. Bull.*, 65 (1966), 221-232.

19. HARE, A. P., BORGATTA, E. F., BALES, R. F. (eds), «*Small Groups*». New York: Alfred A. Knopf, 1955.
20. HELENIUS, M., «*Socially induced cognitive conflict: a study of disagreement over child-rearing policies*». Εἰς L. RAPPOPORT καὶ D. SUMMERS (eds), «*Human Judgment and Social Interaction*». New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1973.
21. HOLLANDER, E., «*Principles and methods of Social Psychology*». Oxford Univ. Press, 1971.
22. KESSEL, K., «*Effects of group pressure and commitment on conflict, adaptability and cognitive change*». Εἰς L. RAPPOPORT καὶ D. SUMMERS (eds), «*Human Judgment and Social Interaction*». New York: Holt, Rinehart and Winston Inc., 1973.
23. KIESLER, C. A., «*Commitment*». Εἰς R. ABELSON κ.ἄ. (eds), «*Theories of cognitive consistency*», Skokie I 11: Rand McNally, 1968.
24. MACK, R. W., SNYDER, R. C., «*The analysis of social conflict. Toward an overview and synthesis*». *J. Confl. Resol.*, 1 (1957), 212-248.
25. MILLER, M. J., BREHMER, B., HAMMOND, K. R., «*Communication and conflict reduction: a cross-cultural study*». *Internat. J. Psychol.*, 5 (1970), 75-87.
26. MOSCOVICI, S., FAUCHEUX, C., «*Social influence, conformity bias and the study of active minorities*». Εἰς L. BERKOWITZ (ed.), «*Advances in experimental Social Psychology*». T. S. New York: Academic Press, 1972.
27. MOSCOVICI, S., LAGE, E., NAFFRECHOUX, M., «*Conflict in three-person groups: the relationship between social influence and cognitive style*». Εἰς L. RAPPOPORT καὶ D. SUMMERS (eds), «*Human Judgment and Social Interaction*». New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1973.
28. PILISUK, M., SKOLNICK, P., OVERSTREET, E., «*Predicting cooperation from the two sexes in a conflict simulation*». *J. Person. Soc. Psychol.*, 10 (1968), 35-43.
29. RAPPOPORT, L., «*Interpersonal conflict in cooperative and uncertain situations*». *J. Exper. Soc. Psychol.*, 1 (1965), 323-333.
30. TEDESCHI, J., LESNICK, S., GAHAGAN, J., «*Feedback and washout effects in the Prisoner's Dilemma game*». *J. Person. Soc. Psychol.*, 10 (1968), 31-34.
31. TODD, F., HAMMOND, K. R., WILKINS, M., «*Differential effects of ambiguous and exact feedback on two-person conflict and compromise*». *J. Confl. Resol.*, 10 (1966), 88-97.
32. TUCKER, L. R., «*A suggested alternative formulation in the developments by Hursch, Hammond and Hursch and by Hammond, Hursch and Todd*». *Psychol. Rev.*, 71 (1964), 528-530.